

J.J.G. Boot (1902-2002) en Zuid-Afrika

Een verkenning in opdracht van de gemeente Hilversum

Pepijn Reeser MA

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Biografie J.J.G. Boot	5
Zuid-Afrika voor de apartheid	6
Apartheid in Zuid-Afrika	8
Nederland en de apartheid	10
J.J.G. Boot, Zuid-Afrika en de apartheid	12
Conclusie	24
Bronnen	28
Bijlagen	31

Inleiding

De heer J.J.G. (Joost) Boot was van 1951 tot 1968 burgemeester van Hilversum, en was daarmee de langstzittende burgemeester van Hilversum sinds 1900. Als burgemeester werd hij gewaardeerd en droeg hij bij aan de groei en ontwikkeling van Hilversum. Zo was hij onder andere de drijvende kracht achter de realisatie van het Mediapark, destijds Omroepkwartier genoemd en stond hij mede aan de wieg van het Omroepmuseum, nu het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid.

Onlangs ontstond dan ook het idee een straat naar hem te vernoemen. Tegen dit voornemen werd bezwaar gemaakt omdat Boot er controversiële sympathieën op zou hebben nagehouden, namelijk een positieve houding ten aanzien van de apartheid in Zuid-Afrika. In deze verkenning wordt, in opdracht van de gemeente Hilversum, Boots positie ten aanzien van de apartheid onderzocht.

Vraagstelling

Dit rapport is de neerslag van een verkennend onderzoek naar de standpunten van de heer Boot ten aanzien van de apartheid. Het onderzoek betrof de volgende vragen:

- Welke standpunten hield de heer Boot eropna ten aanzien van de apartheid, en waar baseerde hij deze standpunten op?
- In hoeverre droeg de heer Boot die standpunten publiekelijk uit?
- Zijn de standpunten van de heer Boot door de tijd heen veranderd?
- Hoe controversieel waren de standpunten van de heer Boot destijds?

Deze verkenning is een beschrijvend en verklarend onderzoek: de standpunten van de heer Boot worden voor het voetlicht gebracht en in context geplaatst. In hoeverre zijn standpunten ten aanzien van de apartheid reden vormen om al dan niet te voorzien in een publiekelijk eerbetoon, valt buiten deze verkenning.

Materiaal

De antwoorden op bovenstaande vragen zijn gezocht in publiek toegankelijk materiaal: kranten en publicaties, waaronder een aantal geschreven door de heer Boot zelf. De standpunten die hierin werden gevonden, zijn met behulp van (populair-)wetenschappelijke publicaties in perspectief geplaatst.

In het bronmateriaal is regelmatig sprake van terminologie die intussen als achterhaald, denigrerend of verhullend wordt beoordeeld. Zo werd het woord apartheid vanwege de internationale kritiek die het opriep door de Zuid-Afrikaanse regering vanaf de jaren 1960 in toenemende mate ingeruild voor eufemismen als 'gescheiden ontwikkeling', 'aparte vrijheden', 'plurale ontwikkeling' of 'veelvolkige ontwikkeling'. Het taalgebruik van de Zuid-Afrikaanse overheid ten tijde van de apartheid weerspiegelde allereerst de behoefte aan het indelen en beheersen van het land en lang niet altijd de mentaliteit van de betrokkenen. De zwarte bevolking werd ook wel 'naturellen' of 'bantoes' genoemd, naar de meest voorkomende taalfamilie, en ook het woord 'kaffer' werd tot recent gebruikt. De apartheidswetgeving maakte daarnaast een scherp onderscheid tussen blank, zwart en

gekleurd, termen die slechts beperkt recht deden aan de complexe sociaal-culturele en etnische veelzijdigheid van Zuid-Afrika.

Het is niet verwonderlijk dat ook J.J.G. Boot dergelijke terminologie gebruikte, pas vrij recent ontstonden breedgedragen alternatieve benamingen die vaak meer recht doen aan de etnische en culturele veelzijdigheid van Zuid-Afrika. Omwille van de begrijpelijkheid is er echter voor gekozen in deze verkenning consequent de woorden apartheid, blank, zwart en gekleurd te gebruiken.

Opbouw

Deze verkenning biedt allereerst een korte biografie van de heer Boot. Vervolgens worden de ontwikkeling van Zuid-Afrika tot aan de apartheid en het ontstaan van de apartheid in kort bestek uiteengezet, waarna een schets van dat beleid en de Nederlandse houding ten aanzien ervan volgt. Deze informatie dient om de publieke uitspraken van de heer Boot, die vervolgens op een rij worden gezet, te contextualiseren. De verkenning sluit af met een samenvattende conclusie.

Auteur

Deze verkenning is geschreven door historicus Pepijn Reeser. Hij studeerde in 2008 cum laude af aan de Radboud Universiteit Nijmegen en specialiseerde zich sindsdien in de publieke omgang met het verleden. Reeser werkte onder andere voor het Nederlands Openluchtmuseum, het Nationaal Historisch Museum, het Surinaams Museum en denktank Kennisland. Momenteel is hij als projectdirecteur verbonden aan het Taalmuseum en doet hij zelfstandig historisch onderzoek. Eerder publiceerde hij over de dekolonisatie van Suriname en de Nederlandse houding ten aanzien van Desi Bouterse. Zijn biografie *Desi Bouterse, een Surinaamse tragedie* werd in 2015 genomineerd voor de Libris Geschiedenisprijs en de Brusseprijs.

1. Biografie J.J.G. Boot

Haarlemmermeer, 12 december 1902 - Oudemirdum, 20 januari 2002

Antirevolutionair

Joost Johannes Gerardus Boot werd geboren in een gereformeerde familie in Hoofddorp. Zijn vader dreef een winkel en was daarnaast landbouwer. Het gezin behoorde tot de gereformeerde 'zuil' en was nauw betrokken bij de Antirevolutionaire Partij (ARP). Boot trouwde Wilhelmina Colijn, een nicht van Hendrikus Colijn (1869-1944) die vanaf 1925 leider was van vijf kabinetten. Zelf maakte Boot ook carrière binnen de partij; eerst als ambtenaar en vanaf 1930 als burgemeester. Hij was slechts 28 toen hij aantrad als eerste burger van Winsum (Groningen). Het was het begin van een lange carrière, die hem langs Wisch (1937-1944), Ede (1946-1951) en Hilversum (1951-1968) voerde.

Burgemeester in bezettingstijd

Tijdens de Tweede Wereldoorlog bleef Boot aanvankelijk op zijn post, omdat hij meende zo het meest voor de bevolking van Wisch te kunnen betekenen. 'De grens zou moeten zijn, dat de bezetters van de mensen zouden afblijven', schreef hij later.¹ Toen hem in 1944 werd opgedragen vijfhonderd inwoners aan te wijzen voor tewerkstelling, dook hij onder. De Duitse bezetter stak als repercussie zijn huis in brand. Na de oorlog werd hij voor zijn optreden geridderd en kreeg hij van de bevolking nieuwe meubels aangeboden.

Burgemeester in Hilversum

In 1951 werd Boot benoemd tot burgemeester van Hilversum. Hij leidde het stadsbestuur in een periode van wederopbouw en groei. Het aantal inwoners nam toe, net als de welvaart. Zelf speelde hij een actieve rol in het contact met het bedrijfsleven. Ook zette hij zich in voor de realisatie van het Omroepkwartier, tegenwoordig het Mediapark. Boot groeide in deze tijd uit tot een mediapersoonlijkheid met gezag. Toen hij op 1 januari 1968 met pensioen ging, verhuisde hij naar Bennekom. Hij maakte vervolgens enkele reizen: in 1969 naar de Nederlandse Antillen en in 1970 naar Zuid-Afrika. Die laatste reis maakte een dusdanige indruk op hem, dat hij zich de komende decennia publiekelijk voor het land zou blijven inzetten.

¹ J.J.G. Boot, *Burgemeester in bezettingstijd* (Apeldoorn 1967).

2. Zuid-Afrika voor de apartheid

In 1595 zetten de eerste Nederlanders voet aan wal bij Kaap de Goede Hoop. Het was een strategische plek op de reis naar Azië. Om de aanvoer van voedsel, hout en water te garanderen, werd een halve eeuw later besloten een permanent fort te bouwen. Hieruit groeide de Kaapkolonie: een op Europa georiënteerde samenleving waarin het Nederlands de voertaal was en de gereformeerde kerk lang de enige kerk.

Met name ten behoeve van de veeteelt werd het grondgebied stapsgewijs uitgebreid, wat onvermijdelijk botsingen met Afrikaanse volken als de Khoi, Xhosa en San opleverde. Zuid-Afrika was in de vroegmoderne tijd een slavenmaatschappij: vrijwel alle Europeanen waren in het bezit van (zwarte) slaven.²

Afrikaners

Toen de Britten rond 1800 het bestuur in de kaapkolonie overnamen, leverde dat spanningen op, onder andere omdat de slavernij aan banden werd gelegd. Een deel van de Europeanen trok naar het noorden en stichtte daar een aantal kleine republieken. Ze noemden zich boeren of Afrikaners, om te benadrukken dat ze in Afrika geboren waren. Zij spraken een Nederlands dat zich in de loop der tijd onder lokale invloeden ontwikkelde tot het Afrikaans.

De Britten breidden het grondgebied van de kaapkolonie stapsgewijs uit, ten koste van onder andere de Xhosa, San en Zulu's. In hun jacht op diamanten, goud en grondgebied kregen ze vanaf 1880 ook de boerenrepublieken in het vizier. De Boerenoorlogen (1880-1902) deden in Nederland veel stof opwaaien, het sentiment was sterk pro de 'stamverwante' boeren, die Nederlandse wortels hadden en doorgaans orthodox protestants waren.³ Een tiental Transvaalbuurten in Nederlandse steden herinnert nog aan deze betrokkenheid.

Afrikaners en Britten

Na de Boerenoorlogen ontstond de Unie van Zuid-Afrika die een groot deel van het huidige Zuid-Afrika omvatte. Het merendeel van de inwoners was zwart, daarnaast was er een minderheid afkomstig uit India. De macht lag bij de blanke minderheid. Die maakte zich in toenemende mate zorgen over de snelle groei van de steden en het feit dat de verschillende etnische groepen elkaar in de volksbuurten, fabrieken en mijnen steeds intensiever tegenkwamen. In toenemende mate werd met wetgeving geprobeerd de positie van 'Europees' Zuid-Afrika te bestendigen en vermenging tegen te gaan. Stemrecht en grondbezit werden nu voorbehouden aan blanken.

Nasionale partij

Er bleef onder de Afrikaners altijd een stroming bestaan die zich verzette tegen de samenwerking met de Britten. Deze won rond de Tweede Wereldoorlog aan invloed, kwam

² Voor deze paragraaf is gebruik gemaakt van: B. Kromhout, *Goede hoop: 400 jaar Nederland en Zuid-Afrika* (Zutphen 2017); R. Ross, *Zuid-Afrika; een geschiedenis* (Amsterdam 1999); N. Worden, *The making of modern South Africa* (Oxford 2012).

³ M. Bossenbroek, *De Boerenoorlog 1898-1902* (Amsterdam 2012).

in 1948 aan de macht en bleef dat tot 1990. Het onderscheid tussen blank, gekleurd en zwart, dat vanaf het ontstaan van de kaapkolonie een grote rol had gespeeld, werd in deze periode aangescherpt en gevat in een alomvattend juridisch systeem: apartheid.

3. Apartheid in Zuid-Afrika

Segregatie op basis van etniciteit bestond in Zuid-Afrika al lang voor 1948. Daarin was het land niet uniek. In het zuiden van de Verenigde Staten was bijvoorbeeld tot in de jaren 1960 sprake van officiële segregatie. Toch was apartheid, het beleid van maatschappelijke en juridische rassenscheiding dat vanaf 1948 ruim vier decennia door de Zuid-Afrikaanse regering werd gevoerd, uitzonderlijk.⁴ Allereerst vanwege de specifieke doelstellingen, context en omvang. Daarnaast vanwege het feit dat de politiek gevoerd werd door een blanke minderheid en omdat het systeem tot 1990 bleef bestaan, terwijl elders in de wereld vanaf de Tweede Wereldoorlog segregatie juist aan acceptatie verloor.⁵

Apartheid: theorie

Het centrale idee van de apartheid was dat ieder ras een eigen ontwikkeling kende. De zwarte en gekleurde bevolking stond volgens de ideologen van de apartheid nog lang niet op het peil van de christelijke, blanke beschaving. Dus dienden ze zich in hun eigen tempo te ontwikkelen, gescheiden van de blanke bevolking. Hiervoor werden reservaten aangewezen, die vanaf 1959 thuislanden werden genoemd. Deze thuislanden zouden op termijn onafhankelijk moeten worden. Dit beleid werd wel de 'grote apartheid' genoemd. Enkel op tijdelijke basis, bijvoorbeeld om te werken, zouden zwarten zich in blanke gebieden mogen ophouden, waar ze te maken kregen met gescheiden voorzieningen: de 'kleine apartheid'. In totaal werden 148 wetten afgekondigd die op allerlei manieren de scheiding tussen blank, gekleurd en zwart moesten handhaven en bevorderen.

Apartheid: doelstelling

De apartheid moest het voortbestaan van de blank-christelijke beschaving in Zuid-Afrika verzekeren. Die vormde een minderheid, zo'n 70% van de bevolking was zwart. Blanke politici, zowel in de regering als in de oppositie, waren ervan overtuigd dat volledige burgerrechten voor deze groep het einde van de eigen cultuur Zuid-Afrika zou betekenen. Zwarten en kleurlingen hadden dan ook geen stemrecht, behalve in de thuislanden.

Apartheid: praktijk

De Zuid-Afrikaanse regering stelde rassenscheiding voor als weldaad voor de zwarte en gekleurde bevolking, die zo immers op eigen tempo naar zelfstandigheid kon toewerken. Het beleid werd echter in veel gevallen niet als weldaad ervaren. Hoewel zo'n 70% van alle Zuid-Afrikaners zwart was, besloegen de thuislanden nooit meer dan 13% van het oppervlak en betrof het afgelegen, economisch zwakke gebieden.⁶

⁴ Definitie ontleend aan: S. de Boer, *Van Sharpeville tot Soweto; Nederlands regeringsbeleid ten aanzien van apartheid 1960-1977* (Utrecht 1999), 13.

⁵ Voor deze paragraaf is ook gebruikgemaakt van: B.J.H. de Graaff, *Apartheid; een aanzet tot begripsbepaling* (Amsterdam 2000), S.W. Couwenberg (red.), *Apartheid, anti-apartheid, post-apartheid; terugblik en evaluatie* (Budel 2008).

⁶ 'Economic self-sufficiency was never a viable or desired option', aldus Nigel Worden, hoogleraar geschiedenis aan de Universiteit van Kaapstad; *The making of modern South Africa* (Oxford 2012) 120.

Een groot deel van de niet-blanke bevolking woonde vanaf de laat 19e eeuwse mijnbouwhausse in arme wijken rondom de steden. Daar kregen zij vanaf 1949 te maken met de 'kleine apartheid': gescheiden kerken, scholen, ziekenhuizen, horeca, stranden, openbaar vervoer, het verbod op relaties met andere groepen, de verplichting te allen tijde een verblijfsvergunning bij zich te dragen en het risico op deportatie naar de thuislanden. Naar schatting vertrokken tussen 1960 en 1970 meer dan een miljoen mensen gedwongen naar de thuislanden. Ook gedwongen verhuizingen naar townships waren geen uitzondering.

Apartheid: protest

Zowel een deel van de blanke als de niet-blanke bevolking verzette zich tegen de apartheid. In de jaren 1950 had dat een overwegend vreedzaam karakter en betrof het burgerlijke ongehoorzaamheidscampagnes. In 1960 liep een protest tegen de paswetten en het thuislandenbeleid in Sharpeville uit op een slachtpartij. De politie opende het vuur en er vielen in ieder geval 69 doden. Ook in andere steden ontstond nu grote onrust. De regering riep de noodtoestand uit, arresteerde meer dan 18.000 burgers en verbood organisaties als het African National Congres (ANC) en Pan African Congres (PAC). De militante takken van deze organisaties gingen vervolgens over tot aanslagen op overheidsgebouwen.

Sindsdien laaide het geweld regelmatig op. Een grote uitbarsting vond plaats in 1976, toen duizenden jongeren in Soweto een protestmars hielden tegen de taalwetten en de politie opnieuw het vuur opende. De onrust duurde voort tot het eind van het volgende jaar en kostte zeker 600 mensen het leven. Ook in het daaropvolgende decennium kwam het regelmatig tot gewapende conflicten en aan het eind van de jaren 1980 balanceerde het land op de rand van een burgeroorlog; in tien jaar tijd vielen zo'n 20.000 slachtoffers.

Apartheid: ontwikkeling

De uitgangspunten van het Zuid-Afrikaanse regeringsbeleid veranderden niet wezenlijk tussen 1948 en 1990. Wel kwamen er andere personen aan het roer en veranderde de internationale context. Mede onder internationale druk deed de Zuid-Afrikaanse regering in de loop der tijd concessies. Na het aantreden van premier P.W. Botha (1978) werden zwarte vakbonden toegestaan en een nieuwe grondwet (1983) voorzag in de oprichting van parlementen van kleurlingen en Indiërs. Volgens critici betrof het slechts cosmetische aanpassingen. Die grondwet werd door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties bijvoorbeeld veroordeeld als voortzetting van apartheid achter de schijn van hervorming. Met name binnen de sport ontstond in de loop der tijd 'vermenging' van zwart, gekleurd en blank. De kern van het regeringsbeleid bleef evenwel tot 1990 rassenscheiding.

Apartheid: beoordeling

Apartheid betekende een flagrante schending van fundamentele mensenrechten. Mede omdat het om een juridisch gefundeerde, officiële vorm van rassendiscriminatie ging, werd het door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties en door de Zuid-Afrikaanse Waarheids- en Verzoeningscommissie veroordeeld als misdaad tegen de menselijkheid.⁷

⁷ GA Res. 2189; GA Res. 2202; GA Res. 39/72A; GA Res. 2074; *Truth and Reconciliation Commission of South Africa Report*, vol. 1, 94-102.

4. Nederland en de apartheid

In weinig landen deed de apartheid zoveel stof opwaaien als in Nederland. De historische banden met Zuid-Afrika, het feit dat apartheid klonk als Nederlands woord en onder andere gebaseerd was op de gereformeerde leer van de 'soevereiniteit in eigen kring', en het idee dat Nederland de internationale rechtsorde moest bevorderen, zorgden voor een emotionele benadering van het onderwerp. Wetenschappers hebben wel gesuggereerd dat apartheid na kernbewapening de meest prominente plek innam in discussies over het buitenlandse beleid. Daarbij speelde de toenemende aandacht voor de Tweede Wereldoorlog in die periode een rol: de apartheid werd door critici regelmatig vergeleken met fascisme en schreeuwde bijkans om een keuze tussen 'goed' en 'fout'.

De Nederlandse overheid en de apartheid

Na de Tweede Wereldoorlog waren de contacten tussen de Nederlandse en Zuid-Afrikaanse regering warm. Zuid-Afrika had meegevochten aan de zijde van de geallieerden. In de naoorlogse jaren emigreerden ruim 30.000 voornamelijk protestantse Nederlanders naar Zuid-Afrika, waar ze zich grotendeels toelegden op het boerenbestaan.

Sinds Sharpeville werd de apartheid door alle politieke partijen onomwonden afgekeurd.⁸ De Nederlandse regering wenste echter niet alleen op te trekken en was huiverig voor ingrijpende maatregelen, zeker als die ten koste zouden gaan van het Nederlandse bedrijfsleven. Zuid-Afrika was tijdens de Koude Oorlog deel van de westerse wereld en de omringende landen kregen in toenemende mate socialistische regeringen; het werd belangrijk gevonden in dialoog te blijven. In 1961 stemde de Nederlandse afgevaardigde in de Verenigde Naties voor een motie waarin de apartheidspolitiek werd veroordeeld, wat tot onenigheid in de ministerraad leidde. In 1963 werd de wapenhandel aan banden gelegd, maar het ging alleen om wapens waarmee de eigen bevolking kon worden onderdrukt. In de jaren 1970 leverde dit een fors debat op over de levering van onderzeeërs aan Zuid-Afrika. Dat ging uiteindelijk niet door, maar geheel doorgesneden werden de economische banden nooit.⁹

Maatschappelijke groeperingen

Het verzet tegen de apartheid kwam vooral vanuit maatschappelijke groeperingen. In de tweede helft van de jaren 1950 ontstonden de eerste kritische organisaties en vanaf 'Sharpeville' (1960) voerde afkeuring van apartheid duidelijk de boventoon in de Nederlandse samenleving. Binnen iedere levensbeschouwelijke stroming ontstonden organisaties die zich inzetten voor opheffing van de apartheid, zoals het sociaaldemocratische Comité Zuidelijk Afrika, de communistische Anti-Apartheidsbeweging Nederland en de christelijke Werkgroep Kairos. In de jaren 1970 en 1980 organiseerden zij grootschalige protestacties, zoals de boycot van Zuid-Afrikaanse sinaasappels. Deze groeperingen zagen het African National Congres van Nelson Mandela als belangrijkste verzetsorganisatie en steunden dit actief.

⁸ R. Muskens, *Aan de goede kant; een geschiedenis van de Nederlandse anti-apartheidsbeweging 1960-1990* (Amsterdam 2013) 42.

⁹ S. de Boer, *Van Sharpeville tot Soweto*, 341.

Een kleinere groep bleef echter de Zuid-Afrikaanse regering steunen, ook toen deze internationaal steeds meer in een isolement terecht kwam. De Nederlands Zuidafrikaanse Werkgemeenschap zette zich bijvoorbeeld in om de banden tussen Nederland en Zuid-Afrika te verbeteren. Tot de leden behoorden relatief veel orthodoxe protestanten, onder wie Tweede Kamerleden van de ARP en CHU.¹⁰ Ook het Comité Overleg Zuid-Afrika Nederland (COZA), waarbij Boot betrokken raakte, had een gereformeerde achtergrond.

¹⁰ Muskens, *Aan de goede kant*; B. Kromhout, *Goede Hoop*, 150-151.

5. J.J.G. Boot, Zuid-Afrika en de apartheid

Hoe verhiel J.J.G. Boot zich nu tot dit alles? In 1967 reisde hij voor het eerst naar Zuid-Afrika. Hij had gegevens verzameld over het bezoek van Paul Kruger aan Hilversum in 1901, en besloot die persoonlijk aan te bieden aan het Krugermuseum in Pretoria.¹¹ Boot was getroffen door het land en bracht van 27 maart tot 1 mei 1970 opnieuw een bezoek. Hij maakte er vrienden en was als oud-bestuurder geïntregeerd door de vraag hoe een dergelijk multi-etnisch land bestuurd zou moeten worden. Boot ontwikkelde een grote betrokkenheid bij Zuid-Afrika en besloot zich in te zetten voor verbetering van de band tussen Zuid-Afrika en Nederland. Zijn inspanningen omvatten de volgende decennia het geven van lezingen en toespraken, het voorzitterschap van het Comité Overleg Zuid-Afrika (COZA) en het schrijven van enkele boeken over de materie.

De rode draad bij al zijn optredens was dat hij zich verzette tegen het volgens hem al te simpele denken in 'goed' en 'fout' als het over Zuid-Afrika ging. In zijn journalistieke optredens legde hij de nadruk op het belang om met de Zuid-Afrikaanse regering in gesprek te blijven. Als voorzitter van het COZA schuwde hij de aanval op critici van Zuid-Afrika niet. Het meest inhoudelijk was hij in zijn eigen publicaties; daarin probeerde hij op een meer beschouwende, analytische manier naar Zuid-Afrika te kijken. Hieronder worden zijn publieke optredens chronologisch op een rij gezet. Vervolgens wordt nagegaan welke standpunten Boot innam ten aanzien van apartheid en in hoeverre zijn die zijn veranderd.

Overzicht publieke optredens J.J.G. Boot met betrekking tot Zuid-Afrika

1970, 12 december: lezing

Volgens *Het Parool* had Boot op eigen initiatief een reis naar Zuid-Afrika gemaakt, en sprak hij daarover een volle zaal toe in Hilversum. In deze lezing behandelde hij ook de apartheid. De lezing omvatte volgens de krant, die zelf kritisch was op apartheid, de stellingname dat de Zuid-Afrikaanse regering veel positieve dingen had bereikt, en dat 'de Bantoebevolking' onbekend was met de elementaire westerse vrijheid. Staatkundige gelijkheid zou volgens Boot onvermijdelijk leiden tot afbraak van de westerse beschaving, tot de vernietiging van de westerse beschaving, tot de vernietiging van de blanke samenleving. Onder deze omstandigheden achtte hij het niet onbegrijpelijk, dat men in Zuid-Afrika de meerderheid niet kon laten beslissen.¹² De krant vermeldde ook dat Boot op basis van zijn reis een brochure wilde uitbrengen. Dat werd een klein jaar later *Apartheid: pro! contra!*

1971, oktober: Apartheid pro! contra!

In het najaar van 1971 verscheen *Apartheid pro! contra!: een pleit voor zuiverheid in de discussie over de Zuidafrikaanse apartheidspolitiek* (72 pagina's). Het is voor deze verkenning een belangrijke publicatie, omdat Boot hierin het meest uitgebreid zijn eigen positie beargumenteerde. Deze positie zou de jaren daarna ook niet sterk veranderen.

¹¹ B. Evenhuis, *J.J.G. Boot, bestuurder* (Kampen 1992), 116.

¹² 'Amsterdams dagboek' [geen titel], *Het Parool*, 15-12-1970.

Het vertrekpunt was de constatering dat de discussie tussen voor- en tegenstanders op eenzijdige wijze werd gevoerd. Boot gaf aan dat Zuid-Afrika in 1970 een kleine 4 miljoen blanken, 15 miljoen Bantoes, 2 miljoen kleurlingen en 620.000 Aziaten telde. 'Alleen deze opsomming geeft al een vermoeden van de veelheid en de zwaarte van de problemen, waarvoor de Republiek Zuid-Afrika zich geplaatst ziet.'¹³ Namelijk: 'dat er op 't grondgebied zich bevinden ethnische groeperingen, ieder met eigen taal, traditie, levensgewoonten, cultuur, onderlinge saamhorigheid.'¹⁴ Het was niet vanzelfsprekend dat die vreedzaam met elkaar zouden samenleven: 'de realiteit in de volkerenwereld is, dat samenleving van heterogene groepen en volken *gewoonlijk* een bron van veel strijd en ellende is.'¹⁵ In *Apartheid: pro! contra!* ging hij na waar die veelzijdige Zuid-Afrikaanse bevolking het best mee gediend zou zijn.

Inhoud:

J.J.G. Boot gaf in deze publicatie aan dat zowel voor- als tegenstanders van de apartheid hun eigen argumenten hadden, en dat die argumenten soms beiden juist waren.

Tegelijkertijd werd er volgens hem vooral veel langs elkaar heen gepraat. Hij vatte kort de argumenten van de Zuid-Afrikaanse regering en haar critici samen, en besteedde het grootste deel van de publicatie aan het beargumenteren van zijn eigen standpunt:

- Boot verzette zich tegen het gebruik van bijbels-theologische argumenten om de apartheid te verdedigen, maar meende ook dat de bijbel de grote apartheid niet per definitie verbood. De vraag was volgens hem waar alle inwoners van Zuid-Afrika het meest mee gediend waren. Hij kon zich goed voorstellen dat dit niet één grote multiraciale samenleving was, maar een situatie waarbij iedere groep een eigen grondgebied had: 'Wat zouden wij dankbaar mogen zijn, wanneer in Zuid-Afrika een goede regeling mogelijk was, om de strijd en ellende, die elders heers(t)en en die hier dreigen, te voorkomen, doordat de betrokken ethnische groepen recht en vrede vonden in een eigen afzonderlijk volksbestaan.'¹⁶
- Of die grote apartheid te verdedigen was, stond of viel volgens hem met de uitvoering ervan. Het was belangrijk op 'grootse, royale wijze de maatregelen te nemen, die nodig zijn, om de "Bantoe-Thuislanden" waarlijk levensvatbaarheid te waarborgen'¹⁷ Wat tot nu toe was gedaan, het oprichten van grensindustrie of de trekarbeid, vond hij onvoldoende. Lukte het om in de thuislanden serieuze werkgelegenheid te realiseren, dan zou een gedeelte van de zwarte bevolking daar vanzelf willen wonen. Boot was daarbij geen voorstander van dwang.
- Hoe ontwikkeld de thuislanden ook zouden worden, volgens Boot zou lang niet iedereen erheen willen vertrekken omdat sommige zwarten en kleurlingen al generaties rond de steden woonden en geen enkele binding met een thuisland hadden. De 'rompstaat' die zou overblijven nadat de thuislanden onafhankelijk

¹³ J.J.G. Boot, *Apartheid: pro! contra!* (Apeldoorn 1971) 10.

¹⁴ Idem, 23.

¹⁵ Idem, 38.

¹⁶ Idem, 41.

¹⁷ Idem, 60.

werden, zou volgens hem dan ook niet homogeen blank zijn maar uit blanken, zwarten en kleurlingen bestaan. Zij moesten volgens hem tegen die tijd allemaal burgerrechten krijgen. Boot meende ook dat er vervolgens een geleidelijke integratie zou plaatsvinden tussen deze groepen. 'Het verschil [met de situatie in 1970, PR] is, dat er *dán* een reële mogelijkheid bestaat voor de bewaring van de cultuurwaarden, die de blanke bevolking in Zuid-Afrika heeft verworven. Deze zouden gevaar lopen, wanneer de blanke bevolking op zou moeten gaan in een sterk overheersende meerderheid, die nog niet het peil van deze cultuur had bereikt.'¹⁸

- Boot verzette zich tegen de kleine apartheid, de segregatiewetgeving. 'Dat een huwelijk tussen een blanke en niet-blanke bij de wet verboden is, is m.i. niet op de Bijbel te funderen'¹⁹ en om diezelfde reden verzette hij zich tegen gescheiden kerken, ongelijke lonen, het strafrecht, het recht om mensen ook na een vonnis in arrest te houden, de trekarbeid en de deportaties naar de thuislanden.²⁰ Volgens Boot was het discriminatie en droegen zulke wetten ook niet bij aan de totstandkoming van een eigen gebied voor iedere etnische groep.
- Boot pleitte ervoor de niet-blanke bevolking meer te laten meepraten over de politieke koers dan in 1970 het geval was. Binnen de Zuid-Afrikaanse verhoudingen was hij geen voorstander van 'one man one vote', maar van een systeem waarbij een bepaald opleidingsniveau zwaarder zou wegen: 'De Bantoe-bevolking als geheel heeft nog lang niet het peil bereikt, waarop zij mede-verantwoordelijkheid kan dragen voor een geïndustrialiseerde en geciviliseerde samenleving als die van Zuid-Afrika. Het zou onverantwoord zijn, haar die te geven.'²¹

Verreweg het grootste deel van de publicatie besteedde Boot kortom aan hoe Zuid-Afrika er in de toekomst uit zou moeten gaan zien. Het fundament daarvoor was volgens hem gelegd, door het thuislandenbeleid. Het was nu zaak daarin fors te investeren. Zijn kritiek op de 'kleine apartheid' kwam gedeeltelijk voort uit christelijke overwegingen, maar waarschijnlijk ook uit zijn constatering dat de discriminatie het streven naar de grote apartheid eerder belemmerde dan bevorderde. Typerend was dat hij de *realisatie* van die toekomstige situatie, waarbij iedere etnische groep een eigen gebied zou hebben, eerst en vooral als een zaak van de (blanke) Zuid-Afrikaanse regering zag. De niet-blanke bevolking zou er wel in sterkere mate dan nu het geval was over moeten meepraten. Niet op gelijke basis: daarvoor was het ontwikkelingspeil van de niet-blanke bevolking volgens Boot te laag.

Reacties:

Volgens critici zette Boot niet simpelweg voor en tegen op een rij, maar was het boek een steun in de rug van de Zuid-Afrikaanse overheid, die het via de ambassade in Nederland dan ook verspreidde onder een aantal kerken. Ook wezen critici erop dat het Boot er vooral om ging dat blanken zuiver met elkaar discussieerden, maar dat er in die discussie geen plaats was voor de zwarte bevolking. Hij schreef bijvoorbeeld over 'Het volk van Zuid-Afrika,

¹⁸ Boot, *Apartheid: pro! contra!*, 56-57.

¹⁹ Idem, 51.

²⁰ Idem, 53.

²¹ Idem, 57.

dat ons zo na aan het hart ligt' en bedoelde daarmee de blanke minderheid. Hij zou daarnaast een te rooskleurige situatie hebben geschetst van de situatie in Zuid-Afrika en ten onrechte de kerken veroordelen die zich ertegen uitspraken.²²

1972, 8 juli: Nader bekeken

In een twintig minuten durende uitzending van *Nader bekeken* (Evangelische Omroep) werd J.J.G. Boot door Meindert Leerling geïnterviewd over de situatie in Zuid-Afrika. 'De heer Boot was duidelijk in zijn mening, dat de zogenaamde kleine apartheid veroordeeld moet worden en dat de grote apartheid, de scheiding van de verschillende volken in Zuid-Afrika met voorbehoud te accepteren zou zijn als de op dit ogenblik enige mogelijkheid om uit de moeilijkheden te komen', schreef *De Telegraaf* over de uitzending.²³

Reacties

De uitzending leverde een kritische ingezonden brief op in *Trouw*: '[Boot] pleit in zijn boek *[Apartheid: Pro! Contra!]* voor het gaande houden van de dialoog. Men kan niet anders konkluderen dan dat bedoeld wordt, een dialoog tussen blanken hier en in Zuid Afrika'.²⁴ Volgens de auteur werd de zwarte bevolking door Boot niet gehoord.

1976, 4 juni: advertentie 'De hetze tegen Zuid-Afrika'

De Wereldraad van Kerken sprak zich al in de jaren 1960 uit tegen apartheid. Daaruit was in 1968 een *Programme to combat racism* voortgekomen. Nadat de gereformeerde kerken zich in 1970 aansloten bij de Wereldraad, worstelden ze hiermee. Het antiracismeprogramma omvatte onder andere steun aan het ANC, volgens critici een terroristische organisatie. In 1972 besloot de gereformeerde synode het programma niet te steunen, wat bij sommige leden protest opleverde. Twee jaar later werd toch steun verleend, maar die werd na woedende reacties uit Zuid-Afrika snel ingetrokken. Uiteindelijk werd in 1978 pas definitief steun toegezegd, na jaren discussie.²⁵ Boot mengde zich herhaaldelijk via krantenberichten in deze discussie. Hij was een uitgesproken tegenstander van steun aan het antiracismeprogramma.

Bovenstaande discussie laaide in de zomer van 1976 opnieuw op. Ook werd rond die tijd gesproken over een (militaire) boycot. Boot had zich enkele jaren niet publiekelijk uitgesproken over de situatie in het land, maar voelde zich nog altijd betrokken. Hij plaatste nu een persoonlijk advertentie van een kwart pagina op de voorpagina van *Trouw*, waarin hij opriep tot een andere kijk op Zuid-Afrika.²⁶ 'Ik heb deze advertentie in een emotionele opwelling geplaatst', verklaarde hij kort daarna in *NRC Handelsblad*.²⁷

Inhoud

²² H. Biersteker, 'Wijze witte magistraten', *Trouw*, 19-04-1972.

²³ 'Uit de Gooise lucht gegrepen', *De Telegraaf*, 10-07-1972.

²⁴ J.H.T.H. Andriessen, 'Apartheid', *Trouw*, 12-07-1972.

²⁵ Muskens, *Aan de goede kant*, 180-181.

²⁶ 'De hetze tegen Zuid-Afrika', *Trouw*, 04-06-1976.

²⁷ 'Eenmansactie in krant voor Zuid-Afrika', *NRC Handelsblad*, 05-06-1976.

Volgens de heer Boot voerden tegenstanders een hetze tegen Zuid-Afrika. Ze wilden niet inzien dat de Zuid-Afrikaanse regering verantwoordelijk was voor het verspreiden van het christendom en voor de groeiende kwaliteit van leven op sociaaleconomisch vlak. Overal in Afrika hadden sinds de dekolonisatie revoluties plaatsgevonden, met als gevolg 18 militaire en 28 burgerlijke dictaturen. 'Pleiten voor gewelddadige revolutie is ronduit misdadig', meende Boot: 'Niet door geweld, noch door revolutie, maar op evolutionaire wijze zal dit land gestalte geven aan de eisen van nu!'. De advertentie maakte duidelijk dat hij een voorstander was van eigen gebieden voor alle volken van Zuid-Afrika, ofwel het thuislandenbeleid: 'Ik handhaaf mijn kritiek op de "kleine apartheid" in Zuid-Afrika. Maar [...] acht het onverantwoordelijk de hetze tegen de "grote apartheid" nog langer voort te kunnen zetten.'

1976, 1 juli: Nader bekeken

In juni brak in Soweto een grote scholierenstaking uit. Een van de oorzaken was het taalbeleid: het Afrikaans was voor veel niet-blanke leerlingen de derde taal, maar was in het onderwijs regelmatig verplicht. Kort daarna verscheen het Theron-rapport, over de (slechte) positie van kleurlingen in Zuid-Afrika.²⁸ J.J.G. Boot gaf naar aanleiding hiervan zijn visie op Zuid-Afrika in het actualiteitenprogramma van de Evangelische Omroep, *Nader bekeken*. Hij gaf aan ontstemd te zijn over de vaak eenzijdige benadering van Zuid-Afrika. In de uitzending maakte hij duidelijk begrip te hebben voor de opstandige leerlingen in Soweto, maar hij vond ze wel onverstandig: Afrikaans was nu eenmaal een officiële taal. Hij roemde de prachtige voorzieningen in Zuid-Afrika en gaf toe dat er in Zuid-Afrika helaas ook verstarde geesten waren, 'de verstaarden', die hij typeerde als 'zeventiende eeuwse, calvinistische, harde kaaskoppen'.²⁹

1976, oktober: voorzitter Comité Overleg Zuid-Afrika, manifest.

In het najaar van 1976 werd J.J.G. Boot voorzitter van het nieuw opgerichte Comité Overleg Zuid-Afrika (COZA). Het was een koepel van meerdere organisaties met overwegend een protestants-christelijke achtergrond. Ze deelden het standpunt dat met Zuid-Afrika een constructieve dialoog moest worden gevoerd. Ten tijde van de onrusten als gevolg van 'Soweto' was dat een opvallend geluid. In de pers werd het COZA kortweg 'pro-Zuid-Afrikaans' genoemd.³⁰

Tijdens een bezoek aan Zuid-Afrika diezelfde maand verklaarde Boot dat het Comité een achterban van 200.000 personen had.³¹ Critici betwijfelden dit cijfer; de achterban van de individuele organisaties liep eerder in de duizenden. Het belangrijkste wapenfeit bij de oprichting van het Comité was het 'Zuid-Afrika manifest', dat door Boot als voorzitter werd ondertekend. Het werd integraal afgedrukt in het *Nederlands Dagblad*.³²

Zuid-Afrika manifest: inhoud

²⁸ *The Theron Commission report: a summary of the findings and recommendations of the Commission of Enquiry into Matters Relating to the Coloured Population Group* (Johannesburg 1976).

²⁹ 'Uitspraak', *Trouw*, 03-07-1976.

³⁰ 'Fusie pro Zuid-Afrika', *Het Vrije Volk*, 13-10-1976.

³¹ 'Steun aan Z.-Afrika gebundeld in comité', *NRC Handelsblad*, 11-10-1976.

³² 'Zuid-Afrika manifest', *Nederlands dagblad*, 07-10-1976.

Het manifest was een oproep aan het Nederlandse volk, de kerken in Nederland en de Nederlandse regering. Het manifest bevatte in grote lijnen de standpunten die Boot ook in eerdere interviews en publicaties had verwoord:

- De opstellers meenden dat er veel te eenzijdig en negatief naar Zuid-Afrika werd gekeken, en dat critici niet met echte alternatieven kwamen. Een democratie naar westers model was dat volgens de opstellers niet: 'Het systeem van 'one man, one vote' biedt eenvoudig in het heden geen aanvaardbare oplossing. Voor Zuid-Afrika zou het een zwarte dictatuur betekenen, die een levensbedreiging zou vormen voor de Aziaten, kleurlingen, de 4 miljoen blanken, en voor de zwarte minderheden.'
- Het ontwikkelen van een land met zo veel etnische tegenstellingen als Zuid-Afrika, was volgens de opstellers geen eenvoudige opgave. De Nasionale Partij was volgens Boot c.s. bezig iets te doen aan de achterstand. Het was onterecht dat critici geen oog hadden voor wat wel goed ging en voor de economische groei.
- Het manifest uitte kritiek op de 'kleine apartheid' en stelde dat 'terechte bezwaren van de zwarte bevolking moeten worden erkend.' Het moest beter, maar niet via revolutie zoals in de buurlanden: 'Onder een voorwaarde: niet door geweld, maar in de geordende weg'.
- De oproepen aan kerken, de vraag aan het slot om het manifest te verspreiden onder geloofsgenoten en het gekozen podium (*Nederlands Dagblad*) maakten duidelijk dat de opstellers zich richtten tot een gereformeerd publiek. Het manifest stelde de Zuid-Afrikaanse regering dan ook voor als verdediger van het christendom. Ook werd zij, sterker dan in Boots eerdere publicaties, opgevoerd als essentieel in de strijd tegen het internationale communisme.

Reacties

- Naar aanleiding van de publicatie van het manifest stuurde Boot enkele dagen later een ingezonden brief aan het *Nederlands Dagblad*. Hierin vatte hij nog eens samen dat Zuid-Afrika een sleutelpositie had in de Koude Oorlog: 'Het is geen prettig perspectief, dat het Westen, dat reeds tweemaal aan de rand van zelfmoord heeft gestaan, nu wordt bedreigd door een 3e wereldoorlog, die in beginsel reeds aan de gang is. Wij Nederlanders verkeren in dezelfde positie als in de jaren '30, maar nu véél verraderlijker en ernstiger.' Als Zuid-Afrika zou vallen 'dan kan het spel der wereldmachten beginnen - vreselijker en wreder dan de geschiedenis ooit gekend heeft.'³³ Steun aan de regering van Zuid-Afrika was daarom noodzakelijk.
- In Zuid-Afrika gaf Boot na het verschijnen een korte toelichting op het manifest. Hij verklaarde voorstander te zijn van integratie van blanke en andere bevolkingsgroepen. Die integratie moest volgens hem echter niet worden afgedwongen of opgelegd. Hij pleitte voor een gemeenschap van vrije zelfstandige volken die in een federatie verenigd waren.³⁴

³³ 'Zuid-Afrika manifest', *Nederlands Dagblad*, 12-10-1976.

³⁴ "'Solidariteit in Zuid-Afrika in Nederland gebundeld', Oud-burgemeester Boot baart opzien', *Trouw*, 12-10-1976.

1977: Terug uit Zuid-Afrika

In de periode oktober 1976 - januari 1977 maakte Boot, bij terugkeer 74 jaar oud, een rondreis door Zuid-Afrika. 'Ondanks het nog schreeuwende onrecht jegens de Bantoes in de steden, de kleurlingen en Indiërs, staat de samenleving niet op springen', verklaarde hij bij terugkeer.³⁵ Tijdens zijn reis had hij met een aantal blanke, zwarte en kerkelijke leiders gesproken. Het had hem gesterkt in het idee dat het communisme 'voor de poorten van Zuid-Afrika' stond en dat iedereen in Zuid-Afrika het land eendrachtig zou verdedigen. Door revoluties in de buurlanden Angola en Mozambique kwamen nu dagelijks vluchtelingen uit die landen Zuid-Afrika binnen, waardoor volgens Boot niemand in het land zat te wachten op een radicale omwenteling.

Ten aanzien van de apartheid zag hij geleidelijke verbetering ten opzichte van zijn bezoek in 1970: 'Er hangen nog veel bordjes, maar ze verdwijnen uit de parken, uit de ziekenhuizen, uit de café's en concertgebouwen. De loonkloof tussen zwart en blank versmalt. De Job Reservation-wet [die voorschreef dat geschoold werk naar blanken moest gaan, PR] verliest zijn functie. Deze vorm van apartheid met al zijn aanstootgevende aspecten loopt op zijn laatste benen.' Toch ging het niet snel genoeg: 'Het is beslist nodig dat de Zuidafrikaanse regering met het aanpakken van dit onrecht van de 2e naar de 3e versnelling overschakelt'.³⁶ Van grote betekenis was volgens Boot de ontwikkeling van thuislanden: daardoor zou het land kunnen uitgroeien tot een federatie van onafhankelijke staten, waarbij iedere groep zijn eigen gebied had.

Reacties

- *NRC Handelsblad* plaatste een ingezonden brief van J.A. Grootveld uit Den Haag, waarin J.J.G. Boot werd verweten 'alles wat in de wereld tegen de politiek van Zuid-Afrika wordt gepubliceerd verdacht te maken met er het spook van communisme in te zien'.³⁷
- *Trouw* plaatste een artikel waarin de Zuid-Afrikaanse predikanten ds. Magagane en ds. Adonis kritiek gaven op Boot. Ze stelden dat het verschil tussen 'kleine' en 'grote' apartheid schijn was omdat de Zuid-Afrikaanse premier Vorster zelf had aangegeven 'Apartheid over de hele linie' na te streven.³⁸

1977, 29 januari: Interview *De Telegraaf*

Als vervolg op de persconferentie die hij bij terugkeer gaf, kwam *De Telegraaf* bij Boot thuis langs voor een interview. Hij gaf hierin aan geen racist te zijn en plaatste kritische noten bij het Zuid-Afrikaanse beleid: 'Dat er bussen voor Bantoes rijden die uitpuilen van de mensen, en bussen voor de blanken waar er maar tien man in zitten. En het is waar, dat er mensen zijn die nog in de mentaliteit leven van de zeventiende eeuw. [...] Ik hoop dat de premier niet

³⁵ 'Kleine apartheid Zuid-Afrika loopt op zijn laatste benen', *Nederlands Dagblad*, 22-01-1977. Zie ook: 'Met de communist aan de poort staat heel Zuid-Afrika pal', *NRC Handelsblad*, 22-01-1977, 'Oud-burgemeester Boot na terugkeer uit Zuid-Afrika: Kloof tussen blank en zwart versmalt', *Trouw*, 22-01-1977.

³⁶ 'Oud-burgemeester Boot: In Zuid-Afrika géén explosieve situatie', *Het vrije volk*, 22-01-1977.

³⁷ 'Zuid-Afrika', *NRC Handelsblad*, 26-01-1977.

³⁸ 'Onrecht over de gehele linie', *Trouw*, 02-02-1977.

beïnvloed wordt door die groep'.³⁹ Tegelijkertijd had hij veel bewondering voor de Zuid-Afrikaanse regering: 'wat ze ervan gemaakt hebben. Een groots project, wat men voor ogen heeft. Een maatschappij zonder racisme, waar minderheden beschermd worden'. Boot was een tegenstander van een boycot en walgde naar eigen zeggen van de Nederlandse burgerlijkheid: 'Altijd moet je kritiek hebben, anders zit je in de racistische hoek'.

1977, 25 maart: Schooltelevisie over apartheid

Op deze ochtend werd er een thema-uitzending over apartheid uitgezonden. J.J.G. Boot was een van de gasten en werd omschreven als 'gematigd voorstander'.⁴⁰ In een bespreking was *De Volkskrant* kritisch over de uitzending, die 'propaganda en aanklacht' tegelijk was. De krant, van linkse signatuur, nam stelling: 'Een oordeel vormen over Zuid-Afrika is een kwestie van optellen, aftrekken, delen en vermenigvuldigen, waarbij de uitkomst overigens, als je het goed doet, altijd een veroordeling zal inhouden van de huidige politiek van het blanke bewind'.⁴¹

1977, 5 november: Advertentie in Trouw

'Lezers van *Trouw*: wordt in godsnaam wakker', opende een advertentie van het Comité Zuid-Afrika (COZA) van voorzitter Boot op de voorpagina van *Trouw*. Een kerkelijke oproep om het African National Congres (ANC) te steunen en mee te werken aan een boycot van Zuid-Afrika, had bij Boot c.s. voor grote verontwaardiging gezorgd: zij zagen het ANC als een communistische beweging die gesteund werd door de Sovjet Unie. 'Het ANC is een REVOLUTIONAIRE ZWARTE MINDERHEID, die NAAR DE MACHT GRIJPT en niet aarzelt Zuid-Afrika over te leveren aan een BLOEDIGE BURGEROORLOG'.⁴² De naam van Boot stond als eerste onder de advertentie.

1978, 10 februari: open brief aan de Wereldraad van Kerken

Begin 1978 had de Gereformeerde Synode het besluit genomen steun te geven aan het speciale programma ter bestrijding van racisme van de Wereldraad van Kerken. Dat betekende dat ook het ANC steun kreeg. Ook had de Wereldraad een kritische brief over Zuid-Afrika gepubliceerd die bij het Comité Overleg Zuid-Afrika in het verkeerde keelgat was geschoten. Het comité, onder leiding van Boot, publiceerde in *Trouw* een open reactie op die brief.

Inhoud:

Volgens het comité miskende de Wereldraad van Kerken onder andere dat de levensomstandigheden van zwart Zuid-Afrika er sinds 1948 op vooruit waren gegaan en dat de apartheid in de praktijk werd verminderd. Het was een felle brief: 'U steunt het wereldcommunisme. U steunt het zwarte rassisme'.⁴³ Het feit dat *Trouw* de adverteerders 25% korting zou hebben gegeven, leidde in andere media tot enige ophef.⁴⁴

³⁹ 'Vader Boot probeert genuanceerd te praten over Zuid-Afrika', *De Telegraaf*, 29-01-1977.

⁴⁰ 'Schooltelevisie over Apartheid', *Trouw*, 22-03-1977.

⁴¹ 'Schooltelevisie over Zuid-Afrika', *De Volkskrant*, 23-03-1977.

⁴² 'Oproep', *Trouw*, 05-11-1977.

⁴³ 'Open brief aan de Wereldraad van Kerken', *Trouw*, 10-02-1978.

⁴⁴ 'Vrij Nederland biedt COZA excuses aan', *Nederlands Dagblad*, 15-03-1978.

Reacties:

Deze advertentie lokte een tegenadvertentie uit, waarin geloofsgenoten aangaven 'met schaamte en verdriet' kennis te hebben genomen van de advertentie van het COZA.⁴⁵

1978, maart: Paascongres gereformeerde studenten en academici

Tijdens het Paascongres werd een forumavond over Zuid-Afrika gehouden. De heer Boot was inleidend spreker. Hij gaf volgens een verslag in het *Nederlands Dagblad* aan bewondering te hebben voor de prestaties van de blanken in Zuid-Afrika en voor de wijze waarop zij in een botsingvolle samenleving de orde wisten te handhaven. Hij meende dat door de thuislandenpolitiek de opgelegde apartheid op termijn zou verdwijnen.

Op het forum werd onder andere stilgestaan bij de rol van Nederlandse en Zuid-Afrikaanse kerken. Hierbij werd onvoorwaardelijke steun aan de zwarte Zuid-Afrikanen uitgesproken, zolang het niet directe steun aan geweld was. 'Geweld wordt ons door de Schrift verboden', aldus een van de sprekers. De kerken moesten bijdragen aan het afbreken van de scheidslijnen tussen blank en zwart, en dienden hun stem daartoe te verheffen. Gewelddprediking zou echter leiden tot de ondergang.⁴⁶

1978: Zuid-Afrika, recht doen aan zwart én blank (COZA)

In 1978 bracht het Comité Zuid-Afrika een brochure uit: *Zuid-Afrika, recht doen aan zwart én blank*. Deze bundelde eerdere open brieven van het comité en een aantal nieuwe stukken waarin het gedachtegoed van COZA uiteenwerd gezet. Dit kwam erop neer dat de kleine apartheid werd afgekeurd, dat de grote apartheid wenselijk was en dat de Zuid-Afrikaanse regering moest worden gesteund bij de verwezenlijking ervan. De brochure werd toegestuurd aan alle plaatselijke Gereformeerde en Hervormde kerken in Nederland en bevatte het advies om niet langer te doneren aan het werelddiaconaal en de zending als men in gewetensnood was geraakt door de steun aan het antiracismefonds van de Wereldraad van Kerken.⁴⁷

1979, februari: boycotwet

Er was in het Nederlandse parlement een sanctiewet in de maak die het mogelijk maakte om sancties in te stellen tegen landen. De wet had weliswaar een algemene strekking, maar moest toch vooral een boycot richting Rhodesië en Zuid-Afrika mogelijk maken. Het Comité Overleg Zuid-Afrika, waarvan de heer Boot voorzitter was, was publiekelijk tegen. Het vreesde selectieve verontwaardiging en een verharding van de standpunten in Zuid-Afrika, en meende dat de zwaksten in de samenleving er het hardst door getroffen zouden worden. Boot noemde de sanctiewet 'de meest hypocriete wetgeving uit onze geschiedenis'.⁴⁸

Het Comité besloot dan ook opnieuw een advertentie in de krant te plaatsen. 'Is de boycot van Zuid-Afrika aanvaardbaar?' werd daarin gevraagd. Boycot was volgens de

⁴⁵ 'Aan het Comité Overleg Zuid-Afrika', *Trouw*, 18-02-1978.

⁴⁶ 'Forumavond "paascongres": veel kritiek op Zuid-Afrika, maar principieel tegen geweld', *Nederlands Dagblad*, 23-03-1978.

⁴⁷ 'Ook aan de blanken moet recht gedaan worden', *Nederlands Dagblad*, 11-11-1978. De brochure zelf is voor deze verkenning helaas niet geraadpleegd in verband met de schaarse beschikbaarheid ervan.

⁴⁸ "Sanctiewet treft economisch zwaksten in geboycotte staten", *Nederlands Dagblad*, 07-02-1979.

opstellers een daad van broodroof, geweld en oorlog. Ook was het volgens de opstellers hypocriet dat de Veiligheidsraad van de VN zweeg over misstanden in Vietnam, Cambodja, Oeganda, China en Iran: 'Daar wordt onrecht bedreven, duizend, duizendmaal erger dan in Zuid-Afrika'.⁴⁹

1982, december: Praatboek uit Zuid-Afrika

Samen met zijn tweede echtgenote, prof. dr. Boot-Siertema, bracht J.J.G. Boot eind 1982 het *Praatboek uit Zuid-Afrika: blank en niet blank, progressieven, verkrampden en bruggebouwers* uit, zijn meest omvangrijke publicatie (431 pagina's). Siertema was eerder hoogleraar Westafrikaanse Talen (Universiteit Leiden) en Algemene Taalwetenschap (Vrije Universiteit) en doceerde vijf jaar in Nigeria. Het boek bevatte gesprekken die het echtpaar tijdens reizen in 1976-1977 en 1981-1982 in Zuid-Afrika had gevoerd. 'Het doel van deze reizen was, ons opnieuw te oriënteren ten opzichte van de in Zuid-Afrika gevoerde discriminerende politiek ten aanzien van zijn rassenproblemen'.⁵⁰

Zowel *hardliners* als tegenstanders van de apartheid kwamen aan het woord, het was nadrukkelijk het idee een objectief beeld te geven. Wie wilde, mocht de originele opnames en transcripties bij hen thuis komen inzien. Deze doelstellingen ten spijt was het vinden van een uitgever geen sinecure: velen wilden zich er niet aan branden.⁵¹

Inhoud

De meeste interviews werden afgenomen door J.J.G. Boot, vervolgens zorgde zijn echtgenote voor de ordening in het boek. Dat was geen eenvoudige opgave, want de gesprekken en onderwerpen liepen nogal uiteen. De kritiek die de recensent van *Trouw* kort na het verschijnen uitsprak (zie onder), lijkt gerechtvaardigd: selectiecriteria ontbraken, de zwarte bevolking werd weinig individueel benaderd en zo nu en dan ging Boot mee in het 'frame' van de Zuid-Afrikaanse regering. Bijvoorbeeld toen hij schreef: 'dat "one man - one vote" in de gecompliceerde Zuidafrikaanse volkeren-constellatie het einde van de democratie zou betekenen en daarom niet mogelijk is, wordt alleen door een kleine groep links-radicalen niet beseft'.⁵² Het was een standpunt dat in grote delen van de wereld niet werd onderschreven. Tegelijkertijd was hij regelmatig kritisch. Zo noemde hij de Groepsgebiedenwet 'een van de meest discriminerende en onrechtvaardige wetten in Zuid-Afrika'⁵³ en vroeg hij meerdere gesprekpartners of de 'kleine' apartheid niet geheel achterhaald was en waarom men er niet zo snel mogelijk gewoon mee ophield.

Boots eigen kijk op Zuid-Afrika anno 1982 kwam vooral terug in de epiloog. Daarin nam hij geen deel in de mond. 'Uit vrijwel alle gesprekken bleek de hunkering naar een oplossing van de bestaande tegenstellingen, met name die ten gevolge van de Gescheiden Ontwikkelingswetgeving [= apartheidswetgeving, PR]. De goed bedoelde pogingen om met die wetgeving een rechtvaardige en doelmatige samenleving te verkrijgen, hebben niet aan de verwachtingen voldaan. De tot in detail doorgevoerde Kleine Apartheid heeft Blank en Niet-Blank van elkaar vervreemd en tot een omvangrijke discriminatie geleid. De Grote Apartheid [...] is in beperkte mate geslaagd. Het sterke punt in dit laatste is, dat miljoenen

⁴⁹ 'Is boycot van Zuid-Afrika aanvaardbaar?', *Trouw*, 27-04-1979.

⁵⁰ J.J.G. Boot, B. Boot-Siertema, *Praatboek uit Zuid-Afrika* (Amsterdam 1982), 11.

⁵¹ J.G. Heitink, 'Praatboek uit Zuid-Afrika, veelvoud aan visies', *De Telegraaf*, 18-12-1982.

⁵² Boot, *Praatboek*, 185-186.

⁵³ Idem, 333.

Zwarten hierdoor binnen hun eigen land verlost zijn van alle Blanke discriminerende apartheidsbepalingen [...] maar het probleem van hun economische afhankelijkheid [...] is daarmee niet opgelost.⁵⁴ Boots conclusie: 'Blank en Zwart hebben *elkaar* nodig.' De kerken moesten daar een rol in spelen, en het was ook daarom dat revolutie en al te snelle omwenteling moest worden afgekeurd: 'het betekent de vernietiging van elke mogelijkheid tot samen-leven van Blank en Niet-Blank, die onomstotelijk in dit land toch *samen* verder zullen moeten.'⁵⁵

Boot pleitte dan ook voor het opheffen van de apartheidswetgeving: 'Zolang de discriminerende *wetten* niet zijn opgeheven, zal de politiek-bewuste Niet-Blanke zich uit alle macht daartegen blijven verzetten en zal er - dan hier, dan daar - ook onrust blijven in het land. Die wetten afschaffen [...], dat is nu de grote en principiële beslissing waarvoor de Zuidafrikaanse regering op 't ogenblik staat.'⁵⁶ Tegelijkertijd zag hij verbeteringen: sport, hotels, universiteiten, ze waren vooral in het zuiden van het land steeds vaker gemengd.

Reacties

Het *Nederlands Dagblad* was gematigd positief en had alleen enkele inhoudelijke kanttekeningen. *Trouw* was kritischer. Het onderschreef de behoefte aan een dergelijk boek: 'Er is vrijwel geen Nederlander die iets afweet van de grote regionale verschillen qua politiek, praktijk der apartheid en sociaal klimaat tussen de Kaap en Transvaal, tussen Natal en de Vrijstaat. Vaak krijg je de indruk, dat de Nederlanders zulke nuances maar irritant vinden'. Boot verzette zich terecht tegen de vijf-voor-twaalf-retoriek, 'maar wat hij daar tegenover stelt kan de toets der kritiek niet doorstaan'.

Het belangrijkste kritiekpunt was dat het boek niet representatief was: het leek vooral een samenraapsel van toevallige ontmoetingen. Er kwamen relatief weinig zwarten aan het woord en ze spraken op persoonlijke titel in plaats van als vertegenwoordiger van een achterban. Er leek geen goede selectie gemaakt en soms was op zijn best sprake van naïviteit, bijvoorbeeld toen Boot een zwarte werkster interviewde in het bijzijn van haar baas. Boot had weliswaar 'een open oog voor de noodzaak tot veranderingen', maar was volgens de recensent eenzijdig geïnformeerd. Ook literatuurverwijzingen ontbraken. 'Hier en daar moet Boot zich gewonnen geven, wanneer zijn tamelijk zonnige kijk op het gebeuren in Zuid-Afrika massief en overtuigend met het tegendeel geconfronteerd wordt'.⁵⁷

1992: J.J.G. Boot, bestuurder

Tien jaar na het verschijnen van het *Praatboek* liet J.J.G. Boot zich voor het laatst publiekelijk uit over Zuid-Afrika. Daar was inmiddels veel veranderd: Nelson Mandela was vrijgelaten, de apartheid was afgeschaft en de eerste vrije verkiezingen waarbij alle inwoners zouden mogen stemmen stonden voor de deur. De jarenlang door Boot gepropageerde federatie waarbinnen iedere bevolkingsgroep een eigen staat had, was niet gerealiseerd. Het onderwerp mocht kortom niet ontbreken in de biografische schets op basis van interviews die de bevriende journalist Bert Evenhuis van Boot maakte.

'Om feiten ging het de meeste actievoerders helemaal niet!', gaf Boot, inmiddels 90 jaar oud, daarbij aan. Al in zijn eerste boek, *Apartheid: pro! contra!*, probeerde hij naar eigen

⁵⁴ Idem, 387.

⁵⁵ Idem, 394.

⁵⁶ Idem, 389.

⁵⁷ Hans Ester, 'Boot boeit - soms ondanks zichzelf', *Trouw*, 11-06-1983.

zeggen 'wat meer openheid en objectiviteit in de discussies te krijgen en vooral wat meer inzicht te geven in de bestuurlijke en volkenkundige problemen van Zuid-Afrika.'⁵⁸ Boot blikte in het interview ook terug op zijn rol als voorzitter van het Comité Zuid-Afrika (COZA). Het doel was geweest het rechtzetten van eenzijdige en valse voorstellingen van zaken over Zuid-Afrika. *Trouw* had op een gegeven moment geweigerd nog ingezonden brieven te plaatsen, waarna advertenties noodzakelijk waren, tot ook die werden geweigerd. Toen ontstond het idee voor het *Praatboek*. De vele donateurs van COZA illustreerden volgens hem dat het COZA-standpunt door velen werd gedeeld. Dat betrof in ieder geval niet de gereformeerde kerken, want die hadden zich in toenemende mate afgekeerd van Zuid-Afrika, tot onvrede van Boot.

'Elk ideaal wordt besmet door de uitwassen van zijn toepassing', vatte hij zijn standpunt over de apartheid samen. Volgens Boot was het ideaal van de gescheiden ontwikkeling 'goedbedoeld en hooggegrepen', een stelling die hij ook in het *Praatboek* had verdedigd. Het was een gedachte die hem sinds zijn eerste bezoeken niet had losgelaten, namelijk dat Zuid-Afrika etnografisch zo complex was dat het land gebaat was bij een eigen gebied voor iedere groep - een idee dat nauw aansloot bij het gereformeerde ideaal van de soevereiniteit in eigen kring dat Boot van huis uit zo goed kende. Het Zuid-Afrikaanse ideaal was in zijn ogen echter besmet geraakt door de uitwassen van zijn toepassingen, de racistische, discriminerende apartheidswetgeving, de 'kleine' apartheid.

Reacties

De hoofdredacteur van *Trouw*, Jan Greven, las het boek *J.J.G. Boot: bestuurder* en reageerde daarop in een column. Hij gaf aan begrip te hebben voor Boot, maar was het nog altijd met hem oneens. 'Wat Boot zag als uitwassen, zag *Trouw* als de onvermijdelijke trekken van een demonisch systeem. Waar Boot dacht het van binnenuit te kunnen hervormen, had *Trouw* die moed allang opgegeven'.⁵⁹

⁵⁸ B. Evenhuis, *J.J.G. Boot, bestuurder* (Kampen 1992) 117.

⁵⁹ Jan Greven, 'Boot en Bruins Slot', *Trouw*, 24-07-1993.

Conclusie

Wat was nu het standpunt van J.J.G. Boot ten aanzien van de apartheid, en hoe is dat door de tijd heen veranderd? In essentie dacht Boot in 1992 niet anders over de apartheid dan in 1970. Hij meende dat de etnisch-culturele verschillen in Zuid-Afrika dusdanig groot waren dat iedere groep een levensvatbaar eigen gebied moest krijgen waarin zij zich kon ontwikkelen. Zo zou een federatief Zuid-Afrika met zwarte thuislanden en een gemengde 'rompstaat' kunnen ontstaan. In die rompstaat zou de verhouding tussen blank, zwart en gekleurd dusdanig zijn dat gelijke burgerrechten voor alle inwoners niet langer het verdwijnen van de Europees-christelijke cultuur zou betekenen. Het realiseren van dit toekomstbeeld was een taak van de blanke bevolking; de overige bevolkingsgroepen waren volgens Boot nog niet voldoende ontwikkeld. De (blanke) Zuid-Afrikaanse regering moest dan ook worden gesteund in plaats van geboycot of geïsoleerd, temeer omdat het internationaal communisme volgens Boot streefde naar verovering van Zuid-Afrika. Juist door in gesprek te blijven en steun uit te spreken, kon ook kritiek worden overgebracht, bijvoorbeeld over de discriminerende 'kleine apartheid', die volgens Boot de realisatie van de 'grote apartheid' eerder bemoeilijkte dan naderbij bracht.

Dit standpunt had hij in de tussenliggende jaren regelmatig publiekelijk uitgedragen. In de eerste jaren genoot hij dusdanig veel gezag dat hij herhaaldelijk op de landelijke televisie te zien was. Naarmate de weerstand tegen de apartheid in Nederland toenam, werd ook het standpunt van Boot meer omstreden en bereikte hij een steeds kleinere groep en uiteindelijk louter gelijkgestemden.

Beeldvorming: pro-apartheid

J.J.G. Boot kreeg al bij leven de naam pro-apartheid te zijn. Bij meerdere optredens werd hij als 'gematigd voorstander' aangekondigd. In Muskens' dissertatie over anti-apartheidsbewegingen in Nederland wordt Boot omschreven als 'auteur van enkele boeken waarin apartheid werd verdedigd'.⁶⁰ Het Nederlands Dagblad stelde in 1979 dat het genuanceerder lag: 'Men mag ex-burgemeester Boot wel eens afschilderen als een fervent verdediger van de apartheid in al haar facetten. Wie hem beter kent, weet dat dit onjuist is.'⁶¹ Een fervent verdediger van apartheid was hij inderdaad niet. Boot keurde de 'kleine' apartheid zonder meer af, het beleid dat onder andere bestond uit gescheiden voorzieningen, werkplekken en het tegengaan van gemengde relaties. Ook nam hij geen blad voor de mond als het aankwam op de slechte positie waarin de niet-blanke bevolking zich bevond. Het moest anders in Zuid-Afrika, zo verklaarde hij herhaaldelijk, en in menig interview gaf hij aan dat deze vorm van apartheid discriminerend en onrechtvaardig was.

Toen Boot in 1992 terugkeek op zijn betrokkenheid bij Zuid-Afrika, gaf hij aan vanaf zijn eerste bezoek meer openheid en objectiviteit in de discussies in Nederland te hebben willen krijgen. Een simpele afwijzing van de apartheid deed volgens hem geen recht aan de complexe situatie in het land en bracht een oplossing niet naderbij. De discussie was inderdaad gepolariseerd en niet alle deelnemers waren even goed geïnformeerd. Dat hij zich

⁶⁰ Muskens, *Aan de goede kant*, 1994.

⁶¹ 'Recht doen aan zwart én blank in Zuid-Afrika', *Nederlands Dagblad*, 16-01-1979.

hiervoor meende in te zetten, blijkt onder andere uit de (onder)titels van zijn publicaties (*pro en contra*, *voor- en tegenstanders*).

In de praktijk zullen die slechts beperkt hebben geholpen om het Nederlandse publiek een bredere kijk op Zuid-Afrika te geven. Niet alleen omdat het bereik van zijn boeken gering was, maar vooral omdat Boot te betrokken was bij Zuid-Afrika om er neutraal over te kunnen schrijven. Omdat de publieke opinie vanaf begin jaren 1960 afwijzend stond tegenover apartheid, besteedde Boot in de praktijk een groot deel van zijn inspanningen aan het uitleggen van de positie van de Zuid-Afrikaanse regering, waarbij de grens met gedeeltelijke verdediging van het door deze regering gevoerde beleid dun was. Met name in de publicaties die hij ondertekende als voorzitter van het Comité Overleg Zuid-Afrika was simpelweg sprake van het verdedigen van de Zuid-Afrikaanse regering, niet zelden gecombineerd met forse kritiek op tegenstanders.

Meer dan een decennium verdedigde Boot publiekelijk de 'grote' apartheid, ofwel het thuislandenbeleid dat erop gericht was de zwarte Zuid-Afrikanen per etnische groep in een eigen gebied te huisvesten. Ook in zijn latere uitingen, in 1982 en 1992, liet hij doorschemeren dat Zuid-Afrika volgens hem het beste af was als de verschillende etnische groepen ieder hun eigen gebied hadden, waarin men zich kon ontwikkelen. De manier waarop de Zuid-Afrikaanse regering echter geprobeerd had dit sinds 1948 te verwezenlijken, daarop had hij harde kritiek: de apartheidswetgeving was volgens hem discriminerend en racistisch. Zo kwam hij in 1992 tot de conclusie dat 'ieder ideaal wordt besmet door de uitwassen van zijn toepassingen.'

Steun aan de Zuid-Afrikaanse regering

Boot had weliswaar kritiek op met name de 'kleine' apartheid, maar vond dat - in tegenstelling tot een groot deel van de Nederlanders - geen reden om de banden met de Zuid-Afrikaanse regering te verbreken. Zoals Jan Greven, hoofdredacteur van *Trouw*, in 1993 aangaf, zag Boot de apartheid als uitwas en meende hij dat het systeem van binnenuit hervormd zou kunnen worden. Uit zijn publieke uitingen zijn hiervoor twee redenen te reconstrueren.

Allereerst meende Boot dat er geen volwaardig alternatief was voor de apartheid. Zuid Afrika was volgens Boot een multi-etnische samenleving die uniek was in de wereld: 'Het is immers deels een eerste- en deels een derdewereldland'.⁶² Een democratie naar westers model, one-man-one-vote, zou naar zijn mening het einde van de blanke minderheid betekenen. Apartheid moest verdwijnen, maar niet overhaast en niet met geweld. Een zwarte middenklasse ontbrak, pas als die er was, was de tijd rijp. Zijn steun voor het thuislandenbeleid kwam voort uit het idee dat die middenklasse hier zou kunnen ontstaan. Boot geloofde dus dat het beleid van de Zuid-Afrikaanse regering de apartheid op termijn overbodig zou maken. Hij gaf zo nu en dan aan dat de ontwikkeling sneller moest, in een hogere versnelling. Maar wanneer het daadwerkelijk zo ver zou zijn, daarover deed hij nooit uitspraken.

Daarnaast voelde hij zich persoonlijk betrokken bij de Zuid-Afrikaanse regering. Als oud-bestuurder leek het hem ondoenlijk zo'n complexe samenleving te leiden, en hij had oprechte bewondering voor de economische voorspoed in het land, die ten opzichte van andere Afrikaanse landen ongekend was. Boot refereerde in zijn optredens en geschriften

⁶² B. Evenhuis, *J.J.G. Boot, bestuurder* (1992) 117.

soms aan het feit dat de Zuid-Afrikaanse regering uit geloofsgenoten bestond en meende dat met name de gereformeerde kerken een rol hadden te spelen in het contact met Zuid-Afrika.

Deze twee aspecten brachten hem op het standpunt dat Nederland met de Zuid-Afrikaanse regering in dialoog en bevriend moest blijven. Dat zou het door hem gewenste federatieve Zuid-Afrika waarin iedere bevolkingsgroep een levensvatbare eigen staat had, dichterbij brengen. Die dialoog was ook van belang in de context van de Koude Oorlog en de dekolonisatie van Afrika: het westen kon het zich volgens Boot niet permitteren dat ook Zuid-Afrika verloren zou gaan. Deze visie verklaart ook zijn herhaaldelijke oproepen, als voorzitter van het Comité Nederland Zuid-Afrika, aan kerken en politici om zich meer als vriend richting Zuid-Afrika op te stellen. Het waren uiteindelijk vooral geloofsgenoten die hieraan gehoor gaven.

De minderheidspositie van J.J.G. Boot

Vanaf zijn eerste pro-Zuid-Afrikaanse optreden in 1970 nam Boot een minderheidsstandpunt in. De afkeuring van de apartheid was op dat moment al beduidend groter dan de goedkeuring. Die afkeuring evolueerde dusdanig dat zijn laatste boek uit 1982 nauwelijks nog werd besproken in kranten. In 1970 had Boot nog veel gezag gehad, twaalf jaar later zorgde het label 'gematigd voorstander van apartheid' ervoor dat redacties hem links lieten liggen. De tegenstelling tussen 'kleine' en 'grote' apartheid, die hij zelf in al zijn optredens benadrukte, was voor het grote publiek niet relevant. Het was ook enigszins kunstmatig: dat er mogelijk een toekomst was in een eigen thuisland, maakte de dagelijkse discriminatie er niet draaglijker op. In 1982 bestond er dan ook alleen nog in eigen, gereformeerde kring belangstelling voor Boots opvattingen.

Niet toevallig is in die kring ook het langst en meest geworsteld met de positiebepaling ten aanzien van de apartheid. De in deze verkenning gemaakte reconstructie toont enkele twistpunten, bijvoorbeeld rond het Paascongres 1978 waarvan Boot de opening verzorgde. De Zuid-Afrikaanse realiteit was ongemakkelijk: de orthodox-protestantse geloofsgenoten werden in toenemende mate gezien als onderdrukkers, terwijl de onderdrukten doorgaans geen christelijke achtergrond hadden. Daarbij werd het rebelleren tegen een wettige overheid als zeer problematisch ervaren. Het waren dan ook vooral de meer orthodox-gereformeerde organisaties die tot kort voor de afschaffing van de apartheid contacten met Zuid-Afrika bleven onderhouden, terwijl andere kerken en instanties de banden vanaf de jaren 1970 verbroken.⁶³

Ook in eigen, gereformeerde kring was soms verdergaande kritiek te beluisteren dan Boot uitsprak. Dat is wellicht verklaarbaar door zijn leeftijd. Boot was reeds gepensioneerd toen hij zich publiekelijk voor Zuid-Afrika ging inzetten, en deed dat tot op zeer hoge leeftijd - zijn laatste uitspraken verschenen toen hij 90 jaar oud was. Hij had er voor zijn 'Zuid-Afrikaanse periode' een lange bestuurlijke carrière opzitten, waarin gezag het sleutelwoord was geweest. Boot was een autoritair bestuurder die huiverig stond tegenover snelle verandering. Terwijl de samenleving veranderde, behield hij zijn traditionele, inmiddels ouderwetse kijk op de wereld.

⁶³ Erica Meijers, *Blanke broeders, zwarte vreemden : de Nederlandse Hervormde Kerk, de Gereformeerde Kerken in Nederland en de apartheid in Zuid-Afrika 1948-1972* (Hilversum 2008); Ton Crijnen, 'Anti-apartheid: voor trots is geen reden', *Trouw*, 11-05-2004; Robin de Wever, 'Waarom bleven gereformeerden zo lang pro-apartheid?', *Trouw*, 09-12-2013.

Beoordeling?

Door zijn bestuurlijke en gereformeerde achtergrond keek Boot kortom behoorlijk welwillend naar de Zuid-Afrikaanse regering - een recensent van het *Praatboek* sprak van een wel erg zonnige kijk op Zuid-Afrika. Daaruit volgden enkele omstreden standpunten. Zo was Boot gevoelig voor het *frame* dat Afrikaanse tegenstanders van apartheid gelijkstelde aan communisten en kan zijn standpunt dat het thuislandenbeleid levensvatbare, succesvolle staten zou opleveren, zeer optimistisch worden genoemd. Ook was hij ervan overtuigd dat gelijke rechten voor alle inwoners van Zuid-Afrika een zwarte dictatuur en het verdwijnen van de Afrikaner cultuur zouden betekenen. Zijn hoop dat apartheid dankzij de Zuid-Afrikaanse regering op termijn overbodig zou worden, was volgens velen een miskenning van het intrinsiek racistische karakter van deze regering. Zijn persoonlijke achtergrond maakte zijn positie verklaarbaar, maar het blijft een feit dat hij jarenlang publiekelijk een regering verdedigde die het overheidsapparaat inzette voor discriminatie en segregatie.

Hoe moet Boots optreden worden beoordeeld? Daarop bestaat geen eenduidig antwoord. J.J.G. Boot bekeek de Zuid-Afrikaanse regering door een zonnige bril, maar was niet blind voor de slechte rechtspositie van zwart en gekleurd Zuid-Afrika. Hij sprak zich daar kritisch over uit, was een tegenstander van de 'kleine' apartheid en stelde onomwonden dat discriminerende wetgeving moest verdwijnen. Zijn standpunten waren lang niet altijd onjuist - het debat over de apartheid was inderdaad sterk gepolariseerd en het afschaffen van de apartheid betekende niet dat Zuid-Afrika plotseling een paradijs zou worden. Boots belangstelling voor het land was oprecht en zijn conclusie dat er in een multi-etnische staat met enkel minderheden geen eenvoudige oplossingen bestonden terecht. Maar wat bleef hangen was toch vooral de verbondenheid die hij voelde met de Afrikaners en het feit dat hun belangen voor hem op de eerste plaats leken te komen. Die positie zorgde in de jaren 1970 en 1980 niet voor grote ophef, maar betekende simpelweg dat hij door een steeds kleiner publiek serieus werd genomen.

Bronnen

Geraadpleegde literatuur

Boer, S. de, *Van Sharpeville tot Soweto; Nederland regeringsbeleid ten aanzien van apartheid 1960-1977* (Utrecht 1999).

Boot, J.J.G., *Apartheid pro! contra!* (Apeldoorn 1971).

Boot, J.J.G., *Praatboek uit Zuid-Afrika* (Amsterdam 1982).

Bossenbroek, Martin, *De boerenoorlog 1898-1902* (Amsterdam 2012).

Couwenberg, S.W. (red.), *Apartheid, anti-apartheid, post-apartheid; terugblik en evaluatie* (Budel 2008).

Dullemond, Caspar, Barbara Henkes en James Kennedy (red.), *"Maar we wisten ons door de Heer geroepen", kerk en apartheid in transnationaal perspectief* (Hilversum 2017).

Henkes, Barbara, 'Een warm welkom voor blanke nieuwkomers? Nederlandse emigratie en Zuid-Afrikaanse natievorming 1902-1961', in: *Tijdschrift voor sociale en economische geschiedenis* 1, 10 (2013) 2-39.

Evenhuis, B., *J.J.G. Boot, bestuurder* (Kampen 1992).

Graaff, B.J.H. de, *Apartheid; een aanzet tot begripsbepaling* (Amsterdam 2000).

Kromhout, Bas, *Goede hoop: 400 jaar Nederland en Zuid-Afrika* (Zutphen 2017).

Meijers, Erica, *Blanke broeders, zwarte vreemden : de Nederlandse Hervormde Kerk, de Gereformeerde Kerken in Nederland en de apartheid in Zuid-Afrika 1948-1972* (Hilversum 2008).

Muskens, Roeland, *Aan de goede kant; een geschiedenis van de Nederlandse anti-apartheidsbeweging 1960-1990* (Amsterdam 2013).

Ross, Robert, *Zuid-Afrika; een geschiedenis* (Amsterdam 1999).

Schutte, G., *Stamverwantschap onder druk; de betrekkingen tussen Nederland en Zuid-Afrika, 1940-1947* (Amsterdam 2011).

Truth and Reconciliation Commission of South Africa Report, via <http://www.justice.gov.za/trc/report/index.htm>

Worden, Nigel, *The making of modern South Africa* (Oxford 2012).

Nederlands Dagblad

Boot, J.J.G. e.a., 'Zuid-Afrika manifest', *Nederlands dagblad*, 07-10-1976.

Boot, J.J.G., 'Zuid-Afrika manifest', *Nederlands dagblad*, 12-10-1976.

-, 'Forumavond "paascongres": veel kritiek op Zuid-Afrika, maar principieel tegen geweld', *Nederlands Dagblad*, 23-03-1978.

-, 'Kleine apartheid Zuid-Afrika loopt op zijn laatste benen', *Nederlands Dagblad*, 22-01-1977.

-, "'Sanctiewet treft economisch zwaksten in geboycotte staten'", *Nederlands Dagblad*, 07-02-1979.

-, 'Recht doen aan zwart én blank in Zuid-Afrika', *Nederlands Dagblad*, 16-01-1979.

-, 'Vrij Nederland biedt COZA excuses aan', *Nederlands Dagblad*, 15-03-1978.

NRC Handelsblad

-, 'Eenmansactie in krant voor Zuid-Afrika', *NRC Handelsblad*, 05-06-1976.

-, 'Met de communist aan de poort staat heel Zuid-Afrika pal', *NRC Handelsblad*, 22-01-1977.

-, 'Steun aan Z.-Afrika gebundeld in comité', *NRC Handelsblad*, 11-10-1976.

-, 'Zuid-Afrika', *NRC Handelsblad*, 26-01-1977.

Het Parool

-, 'Amsterdams dagboek' [geen titel], *Het Parool*, 15-12-1970.

De Telegraaf

Heitink, J.G., 'Praatboek uit Zuid-Afrika, veelvoud aan visies', *De Telegraaf*, 18-12-1982.

-, 'Uit de Gooise lucht gegrepen', *De Telegraaf*, 10-07-1972.

-, 'Vader Boot probeert genuanceerd te praten over Zuid-Afrika', *De Telegraaf*, 29-01-1977.

Trouw

Andriessen, J.H.T.H., 'Apartheid', *Trouw*, 12-07-1972.

Boot, J.J.G., 'De hetze tegen Zuid-Afrika', *Trouw*, 04-06-1976.

Biersteker, H., 'Wijze witte magistraten', *Trouw*, 19-04-1972.

COZA, 'Is boycot van Zuid-Afrika aanvaardbaar?', *Trouw*, 27-04-1979.

Crijnen, Ton, 'Anti-apartheid: voor trots is geen reden', *Trouw*, 11-05-2004.

Ester, Hans, 'Boot boeit - soms ondanks zichzelf', *Trouw*, 11-06-1983.

Greven, Jan, 'Boot en Bruins Slot', *Trouw*, 24-07-1993.

Wever, Robin de, 'Waarom bleven gereformeerden zo lang pro-apartheid?', *Trouw*, 09-12-2013.

-, 'Aan het Comité Overleg Zuid-Afrika', *Trouw*, 18-02-1978.

-, 'Onrecht over de gehele linie', *Trouw*, 02-02-1977.

-, 'Open brief aan de Wereldraad van Kerken', *Trouw*, 10-02-1978.

-, 'Oproep', *Trouw*, 05-11-1977.

-, 'Oud-burgemeester Boot na terugkeer uit Zuid-Afrika: Kloof tussen blank en zwart versmalt', *Trouw*, 22-01-1977.

-, 'Schooltelevisie over Apartheid', *Trouw*, 22-03-1977.

-, "Solidariteit in Zuid-Afrika in Nederland gebundeld", Oud-burgemeester Boot baart opzien', *Trouw*, 12-10-1976.

-, 'Uitspraak', *Trouw*, 03-07-1976.

De Volkskrant

-, 'Schooltelevisie over Zuid-Afrika', *De Volkskrant*, 23-03-1977.

Het Vrije Volk

-, 'Fusie pro Zuid-Afrika', *Het Vrije Volk*, 13-10-1976.

-, 'Oud-burgemeester Boot: In Zuid-Afrika géén explosieve situatie', *Het Vrije Volk*, 22-01-1977.

Bijlagen

Advertentie: de hetze tegen Zuid-Afrika

Voorpagina *Trouw*, 04-06-1976.

De hetze tegen Zuid-Afrika

Eenzijdige critici voeren een minderwaardige hetze tegen Zuid-Afrika. Zij gaan voorbij aan het andere Zuid-Afrika, dat sinds vijftien jaar bezig is miljoenen Bantoes zonder bloedvergieten naar de onafhankelijkheid te leiden. Deze hetze is blind voor de toenemende economische groei en de daarmee gepaard gaande sociale verschuivingen, waardoor de aanstoot-gevende aspecten van de apartheidspolitiek, met zijn starheid en vaak onchristelijke ethiek, ondermijnd worden en langzamerhand zullen moeten verdwijnen. Deze ontwikkeling zal meer uitwerken dan alle verzet van degenen die Zuid-Afrika willen isoleren, boycotten, en uitstoten; die geen oog hebben voor het racisme in andere landen zoals Oeganda (Indiërs) en Rusland (Joden), al of niet belast met apartheidswetten.

Er is een ander Zuid-Afrika, dat niet alleen bestaat uit „verkrampden“; een Zuid-Afrika waar zending en missie miljoenen Bantoes tot het geloof in Christus mochten brengen, en wonderen verrichten op 't gebied van onderwijs en gezondheidszorg. Dit Zuid-Afrika is een republiek, die in staat is gebleken, een ontwikkelingswerk te verrichten, sociaal, economisch, educatief, zoals nergens in Afrika noch daarbuiten is geschied. Het inventief vermogen en de 'arbeid van blanken en zwarten hebben een welvaart gebracht, die in geen ander Afrikaans land voor de gewone man te vinden is; een welvaart die honderdduizenden Bantoes uit omliggende zwarte landen werk verschaft, met een beloning die hoger ligt dan elders in Afrika. Na de „bevrijding“ van het westers kolonialisme vindt men in Afrika, in plaats van de gehoopte en verwachte democratie, in 18 landen een militaire en in 28 landen een burgerlijke diktatuur, gepaard gaande met verdrukking van de volkeren die in hun land niet aan de macht zijn, met één-partij-stelsel, geknevelde pers, en niet zelden met opheffing van kerkelijke en missionaire instituten. Die „bevrijding“ heeft bovendien in vele Afrikaanse landen aan honderdduizenden, ja miljoenen, het leven gekost (b.v. in één jaar over de 100.000 Hutu's in Burundi) — daarover wordt in Nederland nauwelijks gerept.

Die fatale ontwikkeling wensen en willen de Zuid-Afrikaanse volken niet. Zij hebben die altijd gevreesd, en de zojuist gesignaleerde gebeurtenissen tonen hoezeer die vrees gerechtvaardigd is. Niet door geweld, noch door revolutie, maar op evolutionaire wijze zal dit land gestalte geven aan de eisen van nul Regering, zwarte en blanke volken, spannen zich in voor de ontwikkeling van de eigen landen der Zuid-Afrikaanse Bantoes, waar geen apartheidswetten nodig zullen zijn, waar elk Bantoevolk in eigen omgeving en in eigen cultuur tot ontwikkeling kan komen en — met omvangrijke steun van de blanke regering — tot een economisch sterke natie kan worden. Een systeem, dat zal leiden tot een verdergaande integratie ook in de blanke gebieden, dank zij de toenemende druk vanuit de straks volkomen zelfstandige Bantoelanden (Transkei reeds op 26 oktober 1976). Een systeem dat zal leiden tot een Gemenebest van volken in Zuid-Afrika.

Ik handhaaf mijn kritiek op de „kleine apartheid“ in Zuid-Afrika. Maar in het licht van het bovenstaande acht ik het onverantwoordelijk om de hetze tegen de „grote apartheid“ nog langer voort te zetten, en is het pleiten voor gewelddadige revolutie hier ronduit misdadig. Juist nú moeten alle positief denkende Nederlanders de worsteling van Zuid-Afrika tot vreedzame ontwikkeling steunen, zowel in kerk, pers, als parlement.

J. J. G. Boot, oud-burgemeester der gemeente Hilversum, Panoramaweg 4, Bennekom. Tel. 08389-5451 Girono. 187877.

Zuid-Afrika-manifest

Nederlands Dagblad, 07-10-1976

1. Het is nog maar enkele jaren geleden dat in verscheidene grote steden van de Verenigde Staten van Noord-Amerika de ontevreden zwarte bevolking de straat opging om te rebelleren tegen discriminatie en achterstelling. Auto's werden omvergeworpen, winkels geplunderd, gebouwen in brand gestoken. Een golf van straatterreur en revolutionaire agitatie brak los. Deze wilde uitbarstingen van zwarte volkswoede moesten door de politie met vertoon van kracht worden bedwongen.

Ondanks anderhalve eeuw integratiebeleid smeult het vuur van de rassentegenstellingen, ook in Amerika, nog altijd voort.

2. Het is eveneens nog maar enkele jaren geleden (1958) dat in Parijs studenten en scholieren bij duizenden de straat opgingen, barricaden oprichtten en de boel kort en klein sloegen. Het ging om een alternatieve samenleving. Het bewind van Generaal de Gaulle wankelde bij zoveel geweld. De arbeiders hielden zich afzijdig van dit oproerig gedoe van de bevoorrechte jeugd. Het verzet werd door de oproerpolitie gebroken. Daarna werd het rustig in Parijs.

Enkele jaren later: Amsterdam. Een dergelijke uitbarsting van een overeenkomstige groep jongeren bij de Maagdenhuisbezetting, al bleef het in Nederland gelukkig daartoe beperkt. Nog enkele jaren later: Soweto. Duizenden studenten en scholieren gaan de straat op. Dezelfde tonelen als in Parijs. Scholen en kerken worden in brand gestoken. Drankwinkels worden bestormd en geplunderd. Neen - de taalkwestie is echt zo belangrijk niet! Het gaat om heel andere dingen! Maar als de opstandige jeugd werkwilligen belet aan het werk te gaan, dan halen de Zoeloes uit en slaan zijn de Tsotsi's van de straat. Het is hetzelfde verhaal. Ingewikkelder en moeilijker te begrijpen door de situatie in Zuid-Afrika.

3. De regering van de republiek Zuid-Afrika staat voor een veel ingewikkelder probleem dan de regeringen van de Verenigde Staten. Parijs of Amsterdam ooit hebben gekend. De blanke meerderheid in Amerika is zo overweldigend groot, dat het uitgesloten is dat de zwarte minderheid er ooit de macht zal overnemen. In Zuid-Afrika echter staan vier miljoen blanken tegenover zeventien en een half miljoen niet-blanken, twee miljoen kleurlingen, ruim zeshonderdduizend Aziaten en vijftien miljoen zwarten. Maar deze vijftien miljoen zwarten vormen geen eenheid. Zij omvatten acht volken of vele stammen met eigen taal, eigen cultuur en levensgewoonten.

Deze erfenis van Englands imperialistische kolonisatiepolitiek kwam in 1948 voor verantwoordelijkheid van de Nationale Partij. Sinds deze aan de regering kwam is zij - en dat voor het eerst - systematisch bezig geweest op krachtdadige wijze iets te doen aan de culturele en sociale achterstand van de zwarte bevolking door vele miljoenen Rand te besteden aan onderwijs en medische zorg.

4. Het grondgebied van Zuid-Afrika is zesendertig maal zo groot als dat van Nederland. Even groot als Frankrijk, West-Duitsland, Italia en de Benelux tezamen. Er is dus ruimte genoeg! De grootte van het land en zijn rijkdom aan grondstoffen bieden mogelijkheden om voor alle bevolkingsgroepen goede levensomstandigheden te scheppen en hun welvaart te bevorderen. Maar het is een reuzen-taak om de vijftien miljoen zwarten, waarvan de grote meerderheid nog op een lage trap van ontwikkeling staat, daarbij te betrekken. Het leidinggevens (sic) middenkader ontbreekt bij hen, zoals in de meeste ontwikkelingslanden.

5. De regering van Zuid-Afrika streeft er niet naar een geforceerde integratie van al deze bevolkingsgroepen op te leggen en af te dwingen. Zij streeft naar een gemeenschap van vrije zelfstandige volken, waarin ieder volk de mogelijkheid heeft de eigen nationale en stamgevoelens te beleven en de eigen taal te spreken; een gemenebest op federatieve basis, „consensual plurality”, zoals dit officieel wordt genoemd.

Niet omdat het ene ras superieur zou zijn aan het andere, maar omdat het ene volk anders is dan het andere.

6. Tegelijkertijd heeft de Zuidafrikaanse regering te maken met alle moeilijkheden van de snelle ontwikkeling van het land van landbouw- tot industriestaat. De economische groeistuipe van de industriële revolutie, die de westerse volken ook hebben gekend (en wat een tragedies hebben zich daarbij afgespeeld), plaatsen haar voor geweldige problemen, waarvan de omvang en de ernst maar al te vaak worden onderschat en veelal niet eens

worden gezien. Vergeet men dan helemaal dat deze industriële revolutie in communistisch Rusland met zo onnoemelijk veel leed gepaard ging en ten koste van miljoenen mensenlevens?

7. Bovendien is de strategische betekenis van Zuid-Afrika opeens een wereldbelang geworden. Tot voor kort was het een vergeten gebied, gelegen in een uithoek van de wereld. Niemand bekommerde zich om wat daar gebeurde. Maar het sluiten van het Suezkanaal dwong de olietankers voortaan koers te nemen rondom Kaap de Goede Hoop. Kaapstad en Pretoria bleken plotseling een brandpunt van internationale politiek te zijn. Internationale belangen gingen meespreken en Zuid-Afrika kwam terecht in de heksenketel van politieke intrige en economische machtsstrijd. Bij dit alles kreeg het ook te maken met de vloedgolf van het dekolonisatieproces, die na de Tweede Wereldoorlog is losgebroken met al zijn goede en kwade gevolgen.

8. Wij beweren niet dat alles wat de regering in Zuid-Afrika doet moet worden toegejuicht. Wij hebben onze bezwaren tegen de „kleine apartheid” en zetten vraagtekens achter het systeem van de trekarbeid. Ook naar ons oordeel zal er veel moeten worden veranderd. Er is reden tot kritiek op wetgeving en bestuur, ook op mentaliteit en publieke opinie met name ten aanzien van het eenzijdig voorschrijven, nemen en uitvoeren van maatregelen. Maar anderzijds staat vast dat het beleid voortdurend wordt aangepast. De verdwijnende job-reservation is hiervan een voorbeeld. De „kleine apartheid” verliest terrein. De huwelijkswetgeving wordt aangevochten meer dan ooit tevoren. De koopkracht van de zwarte bevolking neemt duidelijk toe. Het gaat allemaal naar de mening van velen niet ver genoeg en niet snel genoeg. Wanneer men daar kritiek op heeft, mag deze ook duidelijk en onomwonden zijn. Terechte bezwaren van de zwarte bevolking moeten worden erkend. Wij willen de zwarte bevolking niet in de steek laten maar juist helpen in haar strijd om verbetering van levensomstandigheden. Onder één voorwaarde: niet door geweld, maar in de geordende weg.

Waar wij bezwaar tegen aantekenen

1. Maar waar wij bezwaar tegen aantekenen is: dat vaak alleen maar afbrekende en ondermijnende kritiek wordt geleverd zonder erkenning van, laat staan van waardering voor het vele goede dat door de Zuidafrikaanse regering ook wordt gedaan ten behoeve van de zwarte bevolkingsgroepen, op het gebied van onderwijs, medische zorg, woongelegenheid. Het is eenvoudig ontoelaatbaar dat deze grote krachtsinspanning van de Zuidafrikaanse regering als een waardeloze bijdrage wordt beschouwd.

2. Waar wij bezwaar tegen aantekenen is: dat in deze kritiek nauwelijks een poging wordt gedaan om iets te laten zien van de gecompliceerde werkelijkheid, van de uitzonderlijk moeilijke problematiek, waar Zuid-Afrika mee te maken heeft. Vrijwel uitsluitend de kwade kanten van deze gecompliceerde werkelijkheid worden ons in onbarmhartige analyse voorgeschoteld, alsof deze de volledige waarheid zouden omvatten. De moderne mondige mens in Nederland ontvangt geen zakelijk goede informatie over de werkelijke vraagstukken waar Zuid-Afrika voor staat, maar hij wordt geïndoctrineerd door onvolledige, eenzijdige, veelal onjuiste en meestal vijandige voorlichting.

3. Waar wij bezwaar tegen aantekenen is: dat in deze kritische beoordeling geen (of althans veel te weinig) aandacht wordt gegeven aan andere mogelijkheden, die een betere methode aangeven om aan de moeilijkheden het hoofd te bieden. Men doet het voorkomen alsof alles op eenmaal in orde zou zijn wanneer slechts de zwarte meerderheid de macht in handen zou krijgen. Maar het systeem van „one man, one vote”, biedt eenvoudig in het heden geen aanvaardbare oplossing. Het functioneert niet in Afrika: in geen van de negenendertig Afrikaanse staten is de democratie naar westers model ingevoerd, overal is er óf dictatuur óf het één-partij-stelsel. Voor Zuid-Afrika, met een zo heterogene samenstelling van zijn bevolking, zou dat systeem eveneens een zwarte dictatuur betekenen, die een levensbedreiging zou vormen voor de Aziaten, voor de kleurlingen, voor de vier miljoen blanken, én voor de zwarte minderheden. Waarom praat men ook in Libanon - nu daar in de burgeroorlog reeds bijna veertigduizend doden gevallen zijn - over een verdeling van het land tussen christenen en moslims als de enig mogelijke oplossing?

4. Waar wij bezwaar tegen aantekenen is: dat vrijwel uitsluitend de republiek van Zuid-Afrika op de korrel genomen wordt, alsof alleen dèèr de rassenproblematiek zich voordoet en nergens elders in de wereld. Daarbij

worden het plunderen en brandstichten, het ingooien van ruiten en de straatteer, voorgesteld als een godsgericht over blank Zuid-Afrika, en als vanzelfsprekend en onvermijdelijk aanvaard.

5. Waar wij bezwaar tegen aantekenen is: dat Zuid-Afrika de laatste jaren met zoveel liefdeloosheid en brute eenzijdigheid wordt bejegend; er heerst in ons land een oorlogsmentaliteit, die zich als een gesloten front tegen dit ene land keert. Alsof de vier miljoen blanken alleen maar racistische onderdrukkers zouden zijn, die geen ander doel nastreven dan door de methoden van een politiestaat de zwarte mensen eronder te houden, en hen te gebruiken en te misbruiken als goedkope arbeidskrachten. Wij ontkennen met verontwaardiging dat dit het uiteindelijke doel van de Zuidafrikaanse regering zou zijn.

6. Waar wij bezwaar tegen aantekenen is: dat het gezag van de regering van Zuid-Afrika zonder meer wordt gelijkgesteld met structureel geweld dat door het bevrijdend geweld van georganiseerde „bevrijdingsbewegingen” moet worden overwonnen. Deze „bevrijdingsbewegingen” worden door de communistische landen van wapens voorzien. Overval-commando's worden door instructeurs uit deze landen getraind in de guerrilla-tactiek en -methodes, om door aanvallen op alleenstaande boerderijen, door bomaanslagen op hotels en overheidsgebouwen, de bestaande politieke en maatschappelijke orde in een chaos te veranderen.

7. Waar wij bezwaar tegen aantekenen is: dat door deze heftige kritiek die vaak in ophitsen ontgaat, het zwart racisme, dat er óók is, wordt gesteund en aangemoedigd. De grote meerderheid van de zwarte bevolking, die bereid is langs de weg van overleg een oplossing te zoeken voor de vele problemen die er ongetwijfeld zijn, krijgt daardoor het gevoel in de steek te worden gelaten wanneer door haar de weg van het geweld wordt afgewezen. De zwarte kerken en de kerken der kleurlingen, die tezamen vele honderdduizenden leden tellen, dreigen tegen wil en dank te worden meegesleept in deze richting. Zij zullen daardoor haar functie van „bruggebouwer” niet kunnen vervullen. Waar wij bezwaar tegen aantekenen is, dat we bezig zijn olie te werpen op het vuur waardoor de gevoelens van haat en nijd worden aangewakkerd, in plaats van olie te werpen op de golven om deze haatgevoelens te temperen en een vreedzame regeling mogelijk te maken.

8. Waar wij bezwaar tegen aantekenen is: dat naar de economische boycot wordt gegrepen als een deugdelijk middel om Zuid-Afrika tot rede te brengen en het te dwingen tot een ander beleid, zonder dat men duidelijk maakt welk ander beleid men bedoelt. Boycot is een poging een land economisch kapot te maken en een volk uitte hongeren. Wanneer boycot doeltreffend is, is het een venijniger en gemener middel dan een oorlog. Wat slachtoffers betreft, maakt boycot geen onderscheid tussen schuldigen en onschuldigen. Boycot dupeert vooral de grote massa van een bevolking. Men praat over selectieve boycot alsof deze werkelijk mogelijk zou zijn. In Zuid-Afrika zal de zwarte bevolking waarschijnlijk de zwaarste last ervan te dragen krijgen.

9. Waar wij bezwaar tegen aantekenen is: dat Nederland Zuid-Afrika wil dagen voor het tribunaal van het waarachtig niet onschuldige wereldgeweten en daardoor dit land overlevert aan het wrede spel van de internationale politiek. Nederland, dat niet bereid is de hand in eigen boezem te steken; Nederland met zijn eigen koloniaal verleden, met zijn eigen moeilijkheden op sociaal terrein, met zijn Molukkenkampen, Surinamers en buitenlandse gastarbeiders; Nederland met zijn welvaart, die - naar men van alle kanten betoogt - berust op de economische uitbuiting van de derde wereld. Nederland, dat al zijn schuldgevoelens afwentelt op de ene grote zondebok, die Zuid-Afrika moet zijn.

Daarom vragen wij aan de kerken in Nederland

1. Daarom vragen wij aan de kerken in Nederland, in hun kritiek op Zuid-Afrika méér te laten meespreken van evangelische bewogenheid. In het tragische conflict waarin blanke en zwarte christenen beiden betrokken zijn is nog een redmiddel. Bij de „open Bijbel” met elkaar de problemen bespreken, waarbij de kernwoorden van het evangelie centraal staan: zonde, schuld, belijdenis, liefde, vergeving, genade. Wanneer men zo met elkaar spreekt, kan het worden verdragen dat er verschil van inzicht bestaat en wordt het mogelijk met geduld naar elkaar te luisteren. In de felle kritiek tot nu toe wordt deze toon nauwelijks gehoord. Honend wordt verkondigd dat biblicisme en fundamentalisme zich wonderwel met de apartheidspolitik verdragen. Zo trappen we in christelijk Nederland elkaar op het hart. En toch zullen we moeten leren weer naar elkaar te luisteren.

2. Daarom vragen wij aan de kerken in Nederland, ernstig ernaar te streven een tweede Vietnam - maar nu in Zuid-Afrika - te voorkomen, en niet te luisteren naar de valse profeten die voortdurend roepen: „het is te laat!” en „geweld is nu onvermijdelijk!” Het zijn valse profeten die verkondigen dat er voor blank Zuid-Afrika geen weg meer open staat en dat er geen zonder dat men duidelijk maakt dat er voor blank' Zuid-Afrika geen weg meer open staat en dat er geen mogelijkheden meer zouden zijn om door een aangepast beleid tot overeenstemming te komen met de andere bevolkingsgroepen. In het afwijzen van deze valse profetieën gaat het niet in de eerste plaats om de geloofwaardigheid van de kerk in de wereld. Het gaat daarbij in de eerste plaats om het vervullen van een evangelische opdracht.

3. Daarom vragen wij aan de kerken in Nederland, niet langer morele en financiële steun te verlenen aan „bevrijdingsbewegingen” wier revolutionaire doelstellingen erop gericht zijn de bestaande maatschappelijke en staatkundige orde in Zuid-Afrika te vernietigen. Wij vragen van de kerken om in plaats daarvan steun te verschaffen aan die bewegingen, welke langs de weg van overleg en dialoog, van onderhandelen en samenspreken, een voor alle partijen aanvaardbare oplossing nastreven.

4. Daarom vragen wij aan de kerken in Nederland, de heilloze actie van de boycot tegen Zuid-Afrika als een ethisch onaanvaardbaar middel te verwerpen. Het doet er niet toe dat het middel als zodanig onaanvaardbaar is. Het middel is moreel verwerpelijk!

5. Daarom vragen wij aan de kerken in Nederland, alles te doen wat mogelijk is om Zuid-Afrika te bevrijden uit het noodlottig isolement waartoe het door de gehele wereld veroordeeld wordt. Het communisme heeft er belang bij dit vuur te stoken. Het gehele Afrikaanse continent, gesteund door de Arabische wereld, trilt van haat die voortkomt uit afgunst. Het is bereid alle blanken te verdrijven. De Verenigde Naties hebben reeds met meerderheid van stemmen, maar volstrekt ten onrechte, uitgemaakt dat Zuid-Afrika alleen aan de zwarte bevolking behoort. Met door eigen belang gedreven onverschilligheid laat het westen Zuid-Afrika hierbij in de steek. En de Wereldraad van kerken verleent aan dit alles op trieste maar voor ons onbegrijpelijke wijze zijn morele sanctie.

6. Daarom vragen wij aan de kerken in Nederland, aan het centraal comité van de Wereldraad van kerken mee te delen dat zij diep teleurgesteld zijn over zijn advies aan alle regeringen in de wereld om te weigeren de zelfstandigheid van „Transkei” te erkennen. Wij zijn ervan overtuigd dat wanneer ditzelfde Transkei deze zelfstandigheid had afgedwongen met revolutionair geweld van „bevrijdingsbewegingen”, dat dan het centraal comité een ander advies zou hebben gegeven. Moet dan een land eerst duizenden doden opleveren om door de Wereldraad als zelfstandig land te worden erkend?

7. Daarom vragen wij aan de kerken van Nederland, de geloofsmoed op te brengen om in waarachtig christelijke gezindheid de vriendenhand uit te steken naar blank en zwart Zuid-Afrika; niet bevreesd te zijn tegen de wereldopinie op te tornen, maar in gehoorzaamheid aan de Bijbelse opdracht, in de dreigende ontwikkeling van geweld en tegengeweld krachten los te maken die op vrede gericht zijn.

8. Daarom vragen wij aan de kerken in Nederland, het gesprek met de blanke en niet-blanke kerken in Zuid-Afrika voort te zetten en gezamenlijk te komen tot een bezinning op de enorme Zuidafrikaanse problemen om tot een harmonieuze samenleving te geraken van de zwarte bevolking, de kleurlingen en de Aziaten in harmonie met de blanken zonder dat enige groep in vrees leeft. om door een andere groep verdreven te worden. De Wereldraad van kerken stelt zich anders op. Deze gaat ervan uit dat oorlog onvermijdelijk is en steunt daarom de „bevrijdingsbewegingen”.

9. Daarom vragen wij aan de kerken in Nederland op grond van hun missionaire roeping niet slechts enkele honderdduizenden guldens, maar ettelijke miljoenen bijeen te brengen om de missionaire, medische, educatieve en sociale doeleinden ten behoeve van de niet-blanke bevolkingsgroepen in Zuid-Afrika in nog sneller tempo tot uitvoering te brengen.

Want niet zozeer de rassendiscriminatie alswel de godsdienstige, de culturele en de sociale achterstand van deze volken is oorzaak van de tragische conflictsituatie in Zuid-Afrika. De mogelijkheden om deze doeleinden

langs kerkelijke kanalen te bereiken zijn aanwezig. Die mogelijkheden moeten dan ook worden benut. Laten de kerken een daad stellen!

Daarom vragen wij aan de Nederlandse regering

1. Daarom vragen wij aan de Nederlandse regering, aan de leiders van de politieke partijen in ons land en aan de besturen van de grote sociale organisaties, zich opnieuw te bezinnen op hun gedragslijn ten aanzien van Zuid-Afrika. Het is meten met twee maten om de economische betrekkingen met communistische landen aan te moedigen en Zuid-Afrika te boycotten.

Na Hongarije, na Tsjecho-Slowakije, sloot Nederland met Rusland een verdrag om elkaar economisch en technisch te helpen. Terwille van de wereldvrede? Terwille van handelsbetrekkingen? Alles goed en wel! Maar onaanvaardbaar is het met behulp van deze communistische krachten, die hun eigen belangen najagen, door middel van boycot het geïsoleerde Zuid-Afrika op de knieën te dwingen; Dat is mee huilen met de wolven in het bos. Want die communistische machten zijn uit op de vernietiging van de politieke en maatschappelijke orde in alle niet-communistische landen, ook van de Nederlandse.

2. Daarom vragen wij aan de Nederlandse te erkennen dat geen enkele staat, ook de regering van Zuid-Afrika niet, kan en mag dulden dat de massa meester wordt van de straat, het recht in eigen handen neemt, winkels gaat plunderen, scholen en kerken in brand steekt en met moord en doodslag dreigt - straatgeweld dat wel op bloedige botsingen met de politie moet uitlopen. Door de Nederlandse steun aan de terroristische „bevrijdingsbewegingen“ wordt zo'n bloedige confrontatie in Zuid-Afrika mede door Nederland aangemoedigd en bevorderd. Aan dit wrede spel, dat over de rug van de zwarte bevolking aldaar wordt gespeeld, mag Nederland niet meedoen. Het is in strijd met de beste tradities van ons volk. De doelstellingen van onze buitenlandse politiek moeten worden veranderd.

3. Daarom vragen wij aan de Nederlandse regering haar beleid ten opzichte van Zuid-Afrika fundamenteel te wijzigen, zodanig dat het negatieve, afbrekende en opruiende karakter daarvan wordt omgezet in positieve en opbouwende zin. Dat betekent niet een prijzend aanvaarden van het gehele beleid dat in Zuid-Afrika wordt gevoerd. Het is een vriend die mij mijn feiten toont. Maar dan moet het wel een vriend zijn die op constructieve manier te hulp wil komen aan een land in nood.

4. De staatsgrenzen van Zuid-Afrika zijn in gevaar! Er is storm op til! Toen in Angola de MPLA de macht in handen had genomen, vluchtten tienduizenden Portugezen in Angola terug naar eigen land. Evenzo de Engelsen in Nigeria, de Fransen in Senegal en de Nederlanders in Indonesië toen deze landen zelfstandig werden. Maar de blanke Zuidafrikanen hebben geen ander thuisland dan Zuid-Afrika zelf. In deze nood heeft Zuid-Afrika één vriend nodig, die tot werkelijk helpen bereid is. En wie zou dat eerder moeten zijn dan Nederland, dat met zoveel historische en familiebanden aan dat land is verbonden? Vijanden heeft Zuid-Afrika genoeg. Daar behoeft Nederland niet bij te zijn. Daar mag Nederland niet bij zijn!

Daarom vragen wij aan het Nederlandse volk

1. Daarom vragen wij aan het Nederlandse volk er niet langer in te berusten dat onder de schijn van eerlijke en onbevooroordeelde voorlichting tegen Zuid-Afrika een eenzijdige en vijandige propaganda wordt gevoerd. Geloof niet in het sprookje van het onschuldige Roodkapje en de boze wolf, dat u dag in dag uit wordt verteld. Het Roodkapje van de bevrijdingsbewegingen is zo lief en onschuldig niet.

En de blanken in Zuid-Afrika, aan de andere zijde van de evenaar, zijn mensen van vlees en bloed, niet beter, niet slechter ook dan we zelf zijn. Wij hebben als volk van Nederland onze zorgen en onze problemen. Zij hebben hun zorgen en hun problemen. Maar hun zorgen en problemen zijn van veel ingrijpender aard dan de onze. Zij staan voor een geweldige uitdaging, waar wij eenvoudig geen weet van hebben. Zuid-Afrika, met alle fouten die het maakt, met alle menselijke gebreken die het heeft, heeft er recht op dat het eerlijk en onbevengend wordt tegemoet getreden; heeft er aanspraak op te worden erkend in zijn oprechte wil het goede te zoeken ook voor de niet-blanke bevolkingsgroepen. Zuid-Afrika heeft de vriendschap van Nederland nodig. Nu meer dan ooit. Vijanden heeft het meer dan genoeg!

2. Daarom vragen wij aan de christenen in Nederland die zo hevig verontwaardigd zijn over en zich zo diep schamen voor de zonden van het menselijk tekort van hun mede-christenen in Zuid-Afrika, eens na te gaan of zij zich misschien ook zouden kunnen vergissen. Het is best mogelijk dat de regering van Zuid-Afrika, dodelijk bevreesd voor het communisme, het gevaar daarvan ook daar aanwezig acht waar het niet is. Maar dat neemt niet weg dat het communisme, zoal niet atheïstisch, altijd en overal, het officiële christendom in zijn kerkelijke structuur te vuur en te zwaard bestrijdt. Meent u nu werkelijk dat u met de duivel van het communisme als bondgenoot, de problematiek van Zuid-Afrika zult kunnen oplossen op een verantwoorde manier?

3. Daarom vragen wij tenslotte aan de duizenden, aan de tienduizenden vrienden van Zuid-Afrika, die met zorg zijn vervuld over de ontwikkeling der dingen in dit verre land, om mee te helpen de publieke opinie in Nederland die zo negatief reageert, om te zetten om een publieke opinie die constructief getoonzet is. help dit manifest verspreiden. Stuur brieven aan de politieke partijen waarvan u lid bent Zorg dat dit manifest in een voldoende aantal exemplaren op kiesverenigingen en kerkeraden komt en besproken wordt. Laat de redacties van de grote dagbladen weten dat u anders denkt dan zij u voorschrijven te denken. Laat radio en televisie merken dat u niet gemanipuleerd wilt worden. KORTOM: doe er iets aan!